

Нашы ў горадзе

— Выціскаюць нас, Севярын, выціскаюць, — са скрухай прамаўляе мой сябар Андрэй, і мы робім па глыточку чырвонага партвэйну.

Менск для прыежджых — гэта праспэкт. Менчукі ніколі не ўдакладняюць у размовах, які праспэкт. Калі ты кажаш проста “праспэкт”, таксоўшчык цябе зразумее. Гэта праспэкт Сталіна-Варашылава-Леніна-Скарыны-Незалежнасьці. “Узьлётная паласа да камунізму”. Сталінскі ампір. Праспэкт стварае Менск, ягоны цэнтар і ягонае аблічча. Тое, што завецца “цэнтрам”, ляжыць на кілямэтар-паўтара паабпал праспэкту і кілямэтраў на пяць выцягнута ўздоўж яго. Сама магістраль цягнецца больш за дзесяць кілямэтраў у горадзе і ператвараецца ў Маскоўскую шашу. Кіраўніцтва РБ прапанавала ўнесці праспэкт у сьпіс ЮНЭСКО. А я, калі быў падлеткам, у час перабудовы, марыў, як падчас вайны нашых зь іхнымі праспэкт ляжа ў руінах: разам з Палацам Рэспублікі і ЦК КПБ. І застануцца адно старадаўнія камяніцы. Нашыя — беларускамоўныя людзі пад бел-чырвона-белым сьцягам. Іхныя — расей-

скамоўныя савецкія, пад чырвоным. Нашыя адбудаваўлі б усё, зьнішчанае ад часу Расейскай імперыі і саветаў, а сталіца вярнулася б у Полацк, Наваградак ці нават у Вільню.

— ..Выціскаюць нас, Севярын, выціскаюць, — паўтарае Андрэй, і мы наліваем па другой.

Наліваем у... Ці можна плястыкавую шклянку назваць шклянкай, калі яна зробленая з плястыку? Адноўчы па вяртаньні з канцэрту ў Польшчы Кася Камоцкая задалася тым жа пытаньнем і прыдумала: “Наліце мне ў плястыкумку”.

Штотраз сустракаючыся з сябрамі, сочычы ў цэнтры Менску, мы глядзім адно на аднаго і варочаем галовамі навокал. Пытаньне вядомае ад даўна: “Куды? Куды пойдзем?”

Каб у грамадзтве зьявілася культура кавы, павінны быць кавярні. Каб у грамадзтве зьявілася культура гарбаты, павінны быць чайныя, каб у грамадзтве зьявілася культура піва, павінны быць піўныя. У той дзень, калі Кася прыдумала “плястыкумку”, мы сядзелі за столікамі ля гастраному “Цэнтральны”. Мы налівалі пад сталом гарэлку і запівалі купленай у гастраноме кока-калай.

Сучасны цэнтар Менску будаваўся ў 1950-х, і савецкім архітэктарам не прыйшло да галавы запраектаваць патрэбную для мэгаполісу колькасьць устаноў абшчэпіту. Але праблема з даступнасьцю адпачынку ў кавярні была ня толькі ў малой колькасьці ўстаноў і нават не ў падатковай палітыцы, якая вымушала ўладальнікаў рабіць шалёныя нацэнкі. Драма ў тым, што

амаль усе навагодныя кавярні заставаліся абшчапітам, пазбаўленым якой-кольвек творчай ідэі. Таму ў сярэдзіне 1990-х, выпадкова сустрэўшыся ля “Цэнтральнага”, мы сядалі за столікі на вуліцы альбо ішлі да... Напрыклад, да Ваньковіча.

Паралельная прастора і Ваньковіч

Дом Ваньковічаў фактычна захаваў сваю функцыю і ў канцы XX стагодзьдзя. Бо ў сярэдзіне XIX стагодзьдзя мастак Валенці Ваньковіч штотыдзень зьбіраў у сябе менскую творчую тусоўку. Што робіць тусоўка? Размаўляе, выпівае, сьпявае... Тое ж самае рабілі і мы. Толькі не ўнутры, дзе рыхтаваўся музэй мастака, а на задворку. На Ваньковічы можна было сустрэць “лепшых людзей гораду”. Напрыклад, Лявона Вольскага альбо Міхала Анемпадыстава ці Касю Камоцкую. Альбо журналістаў закрытага ўлетку 1996 году FM-радыё “101,2”. Ды цэлую купу музыкаў, якія цяпер увасабляюць беларускую альтэрнатыўную музыку: “Крыві”, “Палац”, “NeuroDubel”, “Крама”, “Pomidor/OFF”... Альбо бізнэсоўца Андрэя, зь якім мы выпівалі партвэйн і які ў 1990-х быў частым фундатарам нашых *party* на Ваньковічы.

Сустрэкаем нека журналістку Іну Студзінску, якая пытае:

— Куды гэта вы такія нагружаныя?

— Да Ваньковіча. Хадзем з намі!

— Вой, ды я яго ня ведаю, — засмучона кажа Іначка. — У яго дзеці ёсьць? Можа, цукерак набыць?

— Хадзем, Іначка, — загадкава сьмяемся мы, грукаючы поўнымі бутэлькамі ў торбах.

Хіба, для мяне і маіх сяброў Ваньковіч стаўся адным зь нямногіх месцаў у цэнтры Менску, дзе можна было адчуць сябе па-за сталінскім ампірам, абшчапітам і новай уладай, якая толькі набірала абароты празь зьбіцьцё дэманстрантаў, закрыцьцё беларускіх школаў і мас-мэдыяў ды арышты непакорлівых бізнэсоўцаў.

Для мяне Ваньковіч скончыўся, калі там ужо зрабілася сумна, няўтульна і тлумна, месца сталі часьцяком наведваць міліцэйскія патрулі...

Калі да Ваньковіча завітала кумпанія “старажылаў”, мы вырашылі “прыгадаць мінулыя часы”, наладзіць свайго кшталту разьвітаныне з Домам. “Госьці” крыху прыбраліся навокал, разьмясьціліся на прыступках, але віно-піва адразу не пілі — любаваліся заходам сонца.

Ва ўсіх было колішняе адчуваньне знаходжанья ў паралельнай прасторы. Атмасфэра была крыху ўзьнёслая. Немагчыма было ўявіць, што нешта можа парушыць гэты настрой. Кася Камоцкая выйшла наперад да дарогі, якая вяла да суседняга Дому масонаў (яшчэ адно культавае месца 1980-х – пачатку 1990-х). Раптам з-за Масонаў на малой хуткасьці выехала міліцэйская машына. Міліцыянт, які сядзеў побач

з кіроўцам, паўвысунуўся з вакенца, прабегае позіркам па прыціхлых “гасьцёх” і спыніў позірк на Касі. Машына марудна набліжалася, Кася і міліцыянт глядзелі вочы ў вочы, завіслая паўза зацягвалася...

Ці ўплывае месца на людзей? Магчыма. Ці мог міліцыянт узарваць элегію, што валода-ла месцам? Вядома. Як бы там ні было, па-раўнаўшыся з Касяй, міліцыянт ледзь чутна прамовіў: “Здрасьце...” Кася адказала: “Прывітаньне”. І яны ўсьміхнуліся адно аднаму.

Сапраўднае сьвята

Мы зь сябрамі ніколі не спынялі пошукаў паралельнай прасторы — аскепкаў старога Менску. А яшчэ часам была патрэбная плясты-кувка і сяброўская бяседа. Што яшчэ трэба, каб адчуць сябе ў Каралеўстве Беларусь?

Ставалася так, што жыхары Каралеўства Бе-ларусь на час захоплівалі ўсю навакольную рэчаіснасьць.

Траецкае прадмесце добра бачнае зь Вер-хняга гораду. Гэты стары квартал першым “ад-рэстаўравалі” ў Менску, яшчэ напрыканцы СССР. А насамрэч разбурылі старыя сьцены і стварылі навабуды на старых фундамэнтах. Тут разьмясьціліся “модныя” кавярні і рэстараны. Да сярэдзіны 1990-х Тройку акупавала гапата і калдыры. Верхні горад, Траецкае і Опэрны тэа-

тар утвараюць своеасаблівы трохкутнік. Опэрны стаіць на колішняй Траецкай гары. Але менчукам не вядомая ні старая, ні сучасная назва — плошча Парыскай камуны. Опэрны ёсьць Опэрны. Менавіта ля Опэрнага ўлады дазвалялі апазыцыі ладзіць свае мерапрыемствы. Самая важная і самая прынцыповая акцыя — шэсьце і мітынг на Дзень Волі. Я памятаю гэтае неверагоднае адчуваньне: нашы ў горадзе! Гэтак здарылася на Дзень Волі 1998 году. Пасьля мітынгу кавярні Траецкага прадмесця былі цалкам запоўненыя публікай, і амаль усе гаварылі і сьпявалі па-беларуску. Ашалелая прадавачка, што разьлівала піва, ажно зьбеяленала. Яе прымуслілі выключыць *ветер с моря дул*, і публіка гарланіла штосьці пра змагароў з маскальскай пошасьцю. Тым часам у пастарункі ўжо завозілі першыя партыі затрыманых пасьля мітынгу (шэсьце было несанкцыяванае). А тут, у Траецкім, паўстала цалкам новая — сто працэнтаў беларуская — рэчаіснасьць. Хай сабе адно на некалькі гадзінаў.

Сапраўднае сьвята — калі мара хоць на імгненьне робіцца рэальнасьцю.

Марш свабоды ў кафэтэрыі

15 сакавіка 2000-га, Марш Свабоды-II. Не даходзячы да пляцу Бангалор, збочваем зь сябрамі да ўнівэрсаму “Рыга”, каб пагрэцца кавай ды гарбатай. У кафэтэрыі дзьве касы, дзьве прадавачкі. Зьміцер Бартосік падыходзіць да першай і замаўляе: “Калі ласка, бутэрброд з гарбушай і адну гарбату”. Калі Бартосік уступае ў кантакт з паспалітым людам па-беларуску, ён рыхтуецца як найменш да сутычкі, таму крыху хвалюецца. Беларuskія словы, прамоўленыя неперадавальнымі ніжагародзкімі інтанацыямі, умомант вырабаюць суперніка. “Што-што?” — перапытвае прадавачка, чарнявая дзяўчына гадоў дваццаці. “Гарбата” *по-руски значит “чай”*, — вясёла тлумачыць наш калега, журналіст Алег Дашкевіч. Сьледам раблю замову я: “Адну каву”. “*Это кофе?.. Я по-белорусски не понимаю, я россиянка!*” — дзяўчына адказвае агрэсіўна. “*Россиянка?.. Вы беженка?!. Из какого региона?*” — спагадліва перапытваю. Алег Дашкевіч таксама замаўляе “адну каву”, і мы ўтрох адыходзім да стойкі. За намі чарга чалавек дваццаць, усе — з Маршу.

На пятым замаўляльніку кавы маладая прадавачка ў гістэрыцы адскоквае ад касы. Праз хвіліну з кута даносяцца словы, якімі яна скардзіцца каляжанцы: “*А он и спрашивает, вы что, беженка?..*”

А “бежанку” замяніла каляжанка, якая цудоўна разумела “каву”, “гарбату”, усьміхалася і казала ўсім “калі ласка”.

Адамовіч і мянты

Пасья “дня без прэзыдэнта” — 21 ліпеня 1999-га, калі адбыліся чарговыя выбары, — людзей, што ішлі з акцыі пратэсту на Кастрычніцкай плошчы, хапалі міліцыянты.

Славамір Адамовіч пакінуў Кастрычніцкі пляц у кумпаніі прыцяляў-журналістаў. Хапун хапуном, але ж не хацелася праводзіць лішнія суткі жыцця за кратамі ці плаціць штраф. Кумпанія адразу ж скіравалася ў краму, набыла пару пляшак гарэлкі і пачала расьпіціе проста ў цэнтры, у сквэрыку на вуліцы Леніна. Ясная рэч, міліцыя ў той дзень такіх парушальнікаў не затрымлівала. Мы замаскіраваліся.

Мінуў вечар, прыйшла ноч, затрыманая “палітычныя” сядзелі ў пастарунках, колькасьць міліцыі, прынамсі вонкава, нармалізавалася, а кумпанія ўсё сядзела на лавах, усё працягвала маскіравацца. Балазе, было пра што пагутарыць. Праз сквэр праходзіў патруль з двух міліцыянтаў узростам гадоў па дваццаць з хвосцікам. Мінаючы кумпанію, адзін другому фыркнуў, маўляў, знайшліся *офигевшие* — па-беларуску размаўляюць. На што Адамовіч голасна адфыркнуў, што будуць розныя засранцы камэнтары ўстаўляць. Засранцы пакрыўдзіліся на тое, што іх назвалі засранцамі, і затрымалі Славаміра за *оскорбление при исполнении*.

Было гадзіны дзьве ночы. Кумпанія пад канвоем рушыла праз пусты ўжо Кастрычніцкі пляц. Раптам Славамір спыніўся і завёў гутарку

зь міліцыянтамі. Вядома, Славаміра Адамовіча можна чытаць, можна чуць, але найлепш БАЧЫЦЬ Адамовічавы экшн. Жэстыкуляцыя, усе дзялы. Прыязная задушэўная інтанацыя і жалезная — на ўвесь твар — усьмешка. “Баец, зь якога году служыш?” — “Я вам не боец”. — “Як? Мужык, і не баец?!” Міліцыянты разгубіліся, а Адамовіч працягваў пантавацца. Сяржанты сабралі рэшткі рашучасьці і загадалі рушыць далей. І тут зь цемры выкаціўся зусім маленькі — ніжэй за Адамовіча — кругленькі капітан міліцыі. Яшчэ крокаў за пятнаццаць ён працягнуў у вітальным жэсьце рукі і расплываўся ва ўсьмешцы: “О-о, спадар Алесь... Прабачце, спадар Славамір Адамовіч”. Рукі затрыманага і афіцэра сышліся ў моцным поціску. “Як пажываеце, спадар Славамір?” Як любы артыст, Адамовіч быў прыемна здзіўлены тым, што яго “пазналі на вуліцы”: “Ды добра пажываю, вось праблемы невялікія, праўда”. “Он меня оскорбил”. — “Ня можа быць... Товарищ сержант, может, отпустите спадара Адамовіча?” Сяржант катэгарычна адмовіўся, але афіцэр яго адвёў пад лакаток убок. Яны размаўлялі доўга, хвілінаў сем-восем. Сяржант вярнуўся і аддаў дакумэнты са словамі “*благодарите офицера*”. “Не, баец, гэта ты дзяч — у старэйшых трэба вучыцца”, — адказаў Славамір Адамовіч, і кумпанія вярнулася працягваць сваю бяду.

Прыбіральны разьезд

У 1995 годзе адбылася першая вулічная акцыя, якую разагнаў АМОН. Пратэст быў скіраваны супраць зьмены дзяржаўнай сымболікі і пэрсанальных дзеяньняў тагачаснага прэзыдэнцкага заўхожа Івана Ціцянкава, які дэманстравыўна перад тэлекамерай падраў бел-чырвона-белы сьцяг. А адзін з удзельнікаў стаўся адным зь першых палітзьняволеных і пазьней палітэмігрантаў: Андрэй Рамашэўскі, віцэ-прэзыдэнт Партыі аматараў піва (ПАП). Андрэя, вядомага па мянушцы Борман, пасадзілі на Валадарку пазьней — у 1996-м. Але інкрымінавалі яму ўдзел у падзеях 1995-га — надругацельства над сьцягам БССР 24 траўня ля прыбіральні насупраць рэзыдэнцыі прэзыдэнта. Ідэя акцыі належыла анархістам, большасьць удзельнікаў былі студэнты гістфаку БДУ, а арганізатар... Арганізатараў не было.

У прызначаны час на ганку гістфаку пачалі тусавацца маладыя людзі. Людзей станавілася ўсё больш, і ўсе чакалі каманды, якой не было. Раптам зьявіўся хлопец, імя якога я дазнаўся пазьней — Юрась Зянковіч. Хлопец трымаў у руках бээсэсэраўскі сьцяг, але відавочна ня ведаў, што зь ім рабіць. Я прыняў дрэўка, каб паказаць, як з гэтым сьцягам варта абысьціся: апусьціў долу і пачаў чаканіць крок, на манер савецкіх жаўнераў з нацысцкімі штандарамі ля маўзалею Леніна на парадзе Перамогі ў 1945 годзе.

Крок, другі, пяты... Я азірнуўся і ўбачыў, што моладзь закінула рукі за галовы-сьпіны і ланцугом крочыць за мною. Шчыра кажучы, я крыху струхнуў, але выбару не было — рушыў далей.

Акцыя выглядала так. Мы абышлі прэзыдэнцыю з закінутымі за галаву-сьпіну рукамі разы тры. Калі ўжо падавалася, што акцыі канец, народ радасна засьпяваў гімн БССР, а Борман узьдзеў сьцяг на прыбіральню, што месціцца між прэзыдэнцыяй і Купалаўскім тэатрам. Як сьцяг пачалі драць на кавалкі на ціцянкаўскі манер, я бурчэў, маўляў, гэта не цывілізавана. Але як пабачыў, што хутка ўсе кавалкі разьбяруць, далучыўся. У мяне і цяпер дзесьці захоўваецца той трафэй.

Мінула лета, прыйшоў верасень. А значыць — пачатак тэатральнага сэзону. Тэатральная трупка Купалаўскага тэатру традыцыйна сабралася з чорнага ўваходу, каб папаліць-пагаманіць, абмяняцца ўражаньнямі ад адпачынку і новымі плянамі... Чорны ўваход у тэатар акурат выходзіць на рэзыдэнцыю, проста побач з гістарычнай прыбіральняй. Многія акторы на радасьцях ужо трохі выпілі, хтосьці ў кавярні тэатру, а хтосьці на падыходзе да галоўнага будынку завітаў у “Тэатральны разьезд”. Там жа недалёка, дзе Малая заля.

Уявіце некалькі дзясяткаў чалавек, якія адначасова жэстыкулююць, рагочуць, перакрыкаюць адзін аднаго і проста радуюцца жыцьцю!

Раптам усе сьціхлі.

З боку прыбіральні з'явіўся грузавік, забіты амонаўцамі. З кабіны асьцярожна выйшаў афіцэр з мэгафонам і заявіў:

— *Граждане, ваш митинг не санкционирован, срочно разойдитесь!..*

Паўза.

...І гук магутнага рогату паляцеў над прыбіральняй, над прэзыдэнцыяй, кудысьці ў бок Серабранкі — туды, дзе месціцца Ленінскі РАУС.

Кандыдат, самы настаяшчы

Сябра Партыі аматараў піва Сяржук Г. не хадзіў у тэатры, ён хадзіў на піва. Сяржук вызначаўся тым, што колькі б грамада не назьбірала грошай, колькі б разоў не паўтарыла: “Гарэлку!” — Сяржук прыносіў чарнілы. Таму “на піва” — фігуральны абарот. 24 траўня 1995-га пасля заканчэньня акцыі са сьцягам Сяржук ня трапіў у пастарунак з затрыманымі ўдзельнікамі, бо раней за ўсіх пайшоў на піва. Яшчэ дзесяць дзён перад тым ён быў кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савету ад Партыі аматараў піва.

Сяржук балятаваўся не ў раёне Акадэміі навук і нават не ў Серабранцы. Сяржук Г. балятаваўся на Грушаўцы!

Менчукі ведаюць, што й дагэтуль Грушаўка — раёнчык яшчэ той. А ў 1995-м там да

таго ж і Белполк стаяў (той, што перавялі на Маякоўку, які дэманстрацыі разганяе). Сяржук Г. здолеў выступіць перад працоўным калектывам мянтоўскае часткі. У часе выбарчай кампаніі ўсю акругу заклеілі фэйсам Сержука зь перадвыбарчымі цацанкамі. Пазьней сталася вядома, што менавіта (і толькі) на мянтоўскім выбарчым участку Сяржук атрымаў бальшыню галасоў. А на астатніх участках!.. На Сержука некалькі разоў спускалі сабак, два разы пагражалі абрэзамі і незьлічоную колькасць разоў паслалі НА Х@Й!

Гэта калі Сяржук хадзіў-агітаваў за сябе.

Зрэшты, апрача ўласна Грушаўкі ў выбарчую акругу ўваходзілі такія прасьветленыя рэгіёны, як Розачка, Карлачка, вуліца Лермантава ды іншыя культурныя цэнтры. А таму партыя прыняла рашэньне выдаць Сержуку Г. грошы дзеля набыцьця шыкоўнага звышпрэзэнтабэльнага касьцюма — \$160. На той час па-багатаму.

Набыцьцё касьцюму вырашылі замачыць чамусьці на прыродзе і паперліся ці то ў Ратамку, ці то ў Крыжоўку. Сяржук, ясна, у касьцюме. Усё было б добра, калі б на адваротным шляху ў электрычцы ня трапіўся мутант-дачнік, які не трымаўся тэхнікі бясьпекі, калі транспартаваў негашоную ізьвесьць.

Паддаты Сяржук толькі ў Менску заўважыў, што ягоны новы (зеленаваты, як у Домаша на прэзвыбарах) касьцюм прарадзіўся дробнымі дзіркамі ў дзясятках месцаў!

Каб затушыць гора, Сяржук ня вумнічаў, а пачаў піць-бухаць: у офісе партыі на вуліцы

Лермантава — трое сутак. Касьцюма не здымаў, ня мыўся й не галіўся... Урэшце кіраўніцтва партыі ў асобе тав. Бормана вынесла і вывесіла на сьцяне пастанову пра дэпартацыю тав. Сержука Г. з тэрыторыі офісу партыі.

...Сёмая ранку, тралейбус нумар 12 стаіць на канцавой станцыі. Цішыня. Заходзіць бабуля з унукам, сядваюць. У салёне невыноснае амбрэ. Бабуля пільна ўзіраецца ў крыніцу пахаў. І раптам у цішы салёну раздаецца паўшэпт:

— Божа, і гэта наш кандыдат!..

Кашкурэвіч і адна размова на праспэктэ

Вядома ж, у Менску можна сустрэць вельмі прыстойных і нават выкшталцонных людзей. Бывае, сустракаеш чалавека штодзень. Раз, другі, трэці... Праз тыдзень-месяц пачынаеш вітацца. Так год, другі, трэці... А на пяты адбываецца размова.

«Я ад 1995-га працаваў на Рэвалюцыйнай, 8-А на "Radio 101,2 FM", а мысьляр, мастак і дудар Тодар Кашкурэвіч гаспадарыў у майстэрні на Рэвалюцыйнай, 6. Я Тодара ведаў, а вось ён мяне наўрад ці. Ну, віталіся і віталіся моўчкі — восем гадоў. І нарэшце пагаварылі.

Тым вечарам вялікая тусоўка з поўнымі торбамі ішла з "Цэнтральнага" за Дом афіцэ-

раў, дзе такое файнае месца для пікніка! Перад тым доўга збіраліся, доўга блукалі ў перапоўненым увечары гастраноме, доўга вырашалі куды ісьці, толькі рушылі... і раптам Касю спыніў Тодар.

Мы адышлі, каб не замінаць размове. Хвіліна, другая, пятая, дзясятая... Ну дзе ўжо трываць?! Падыходжу, далікатна кажу:

— Вельмі перапрашаю, але...

У адказ прыблізна наступнае:

— Калі зараз не адыдзеш, я табе рыла разаб'ю.

І вачыма шалёнымі зырк-зырк. Я адышоў. А Кася ўсьміхаецца. Пазьней кажа: “У момант, калі ты падышоў, Тодар прызнаваўся мне ў любові”. Праз шмат гадоў па маўклівых вітаньнях.

P. S. Пазьней мы з Тодарам пачалі ня толькі вітацца, але размаўляць за кавай у “Акварыюме”. А драматычнасьць моманту выявілася не такой значнай, бо прызнаньне ў любові было ў шырокім сэнсе.

Маленькі завочны ўтульны Менск

Вядомую асобу ў Менску сустрэць проста. Ды што там! З самім сабою завочна можна перасякнучца! Калі верыць афіцыйнай статыстыцы, на пачатку трэцяга тысячагодзьдзя ў Менску былі прапісаныя каля мільёна васьміста тысячаў чалавек. Плюс некалькі сот тысячаў не-

прапісаных сталых жыхароў, а таксама колькі дзясяткаў тысячаў нелегалаў зь іншых (найперш постсавецкіх) краінаў. Але ці заўважна ў цэнтры, што ў Менску і ваколіцах жыве больш за два мільёны чалавек? Менск кампактны.

Неяк я зайшоў у офіс, дзе працаваў, зь вельмі задаволенай фізіяноміяй на твары, бо ведаў, што мяне чакае маленькае шоў: хутчэй за ўсё нямая, але выразная сцэна. У пакоі сядзелі Юля Ш. і Сьвета К. Яны засяроджана працавалі, і зь іхнага аблічча аніяк не вынікала, што спадарыні могуць калі-небудзь захоплена махаць рукамі, стоячы пасярод натоўпу, ды голасна пляткарыць дыскутаваць. Я павітаўся фразай: “Лайдак, кажаце?”

Спадарыні на момант аслупянелі, пасья зачырванеліся і разгублена захіхікалі. Яны спрабавалі штосьці адказаць, але ня ведалі, што канкрэтна... Яны не ўяўлялі, як рэагаваць, і глядзелі на мяне. Але паколькі гісторыя мяне ўразіла па-добраму, я супакоіў: маўляў, усё ОК. І мы засталіся сябрамі.

А рэч у тым, што ў той дзень мне затэлефанавала ве-е-е-ельмі далёкая знаёмая, зь якой ня бачыліся мільён гадоў. Яна азадачыла мяне пытаньнем: “Севярын, а ў цябе прозьвішча Квяткоўскі?” “Так”. — “А што такое па-беларуску “лайдак”?” — “Лодыр, а што?” — “Ды разумеш, я ўчора іду па краме “На Нямізе”, стаяць дзьве дзяўчыны і вельмі захоплена штосьці абмяркоўваюць. Я хутка іх мінаю, але да мяне дала фраза: “...і нават ТАКІ лайдак, як Квяткоўскі...”

Сіла мовы

“А хто гэта ў нас завёўся, па-беларуску гаворыць?” — “А ты ня ведаў? Гэта ж новы прыкол менскіх панкаў!”

Дыялэг, падслуханы на колішняй гіпанскай тусоўцы побач з крамай “Нэктар” на вуліцы Чырвонай у Менску на пачатку 1990-х. Гаворка ішла пра майго прыяцеля Андруся. Размаўляць са сваімі сябрамі-гіпі па-беларуску было для яго сапраўдным учынкам: нібы кідаўся на амбразуру расейшчыны. Але і Андрусь, і я, і нашыя сябры амаль фізічна адчувалі, як зьмяняецца стасус мовы з “калгаснага” на “элітарны”.

Мы, першакурснікі, лавілі сапраўдны кайф, калі абмяркоўвалі па-беларуску нашыя студэнцкія праблемы. Мову перасыпалі процьмай слэнгавых, а часам і табуяваных слоўцаў. Перад тым я бачыў жывых беларускамоўных людзей адно на сустрэчах зь пісьменьнікамі ды пару разоў у электрычцы Менск — Маладэчна. Цяпер я ведаю, што бачыў майстроўцаў, якія ехалі ладзіць ці то Гуканьне вясны, ці то Купальле. Я чуў мову зь вялікай літары, дзе не было месца мітусьлівым тэмам. Я чуў сакральную Мову.

Калі ў канцы 1980-х — пачатку 1990-х гаварыць па-беларуску на вуліцы было ўчынкам, дык і цяпер маўленьне ў грамадскім месцы для многіх ёсьць чынам. Адноўчы з прыяцелем сядзелі ў кавярні. Я зрабіў афіцыянтцы заўвагу — па-расейску. Прыяцель разьюшыўся:

“Ты дома, калі ніхто ня бачыць, можаш гаварыць па-расейску. А гэтых... Гэтых трэба строіць па-беларуску”. (З чым я катэгарэчна не пагадзіўся, бо ўдома і ёсьць усё сапраўднае.) Той жа прыцель спавядае правіла не казаць па-беларуску, калі ён знаходзіцца ў няёмкім становішчы: напрыклад, калі відавочна ня мае рацыі, кепска паголены ці зь перагарам з роту.

Мова ці словы мовы застаюцца ці робяцца для многіх сакральнымі. “Жыве Беларусь!”, “Незалежнасьць!”, “Ганьба!” — скандуюць расейскамоўныя ў жыцьці дэманстранты. Адзін малады калега неяк абурыўся: “Божухна, зь якім жахлівым расейскім акцэнтам гаворыць Барыс Хамайда, віцебскі апазыцыянэр!” “Дык што лепш, — пытаем, — па-расейску зь беларускім акцэнтам ці наадварот, па-беларуску з расейскім?” Для мяне адказ відавочны. Памятаю этыёпа Адэру з гістфаку БДУ, які вітаўся наступным чынам: “Добры дзень, на якой мове сёньня размаўляем, на беларускай ці рускай?” Гэтага чалавека хацелася абняць, як брата.

Колькі беларусаў, столькі беларускіх моваў. Ведаю ў Менску Сержука, які распрацоўвае “свэйную” мову паводле прынцыпу абы-не-падобна-да-расейскай. У Сержуковым лексыконе няма “фотаапарата”, а ёсьць, напрыклад, “сьвятларыс”. Гэтаксама няма “магнітафонаў”, “электрычнасьці”, “бэнзіну”, “батэрэк”... Сяржук, відавочна, унікум. Што да большасьці, ужо растуць новыя, натуральным чынам беларускамоўныя дзеткі, а іхныя бацькі так і блытаюцца між “верталётам” і “гелікоптэрам”,

“хакеем” і “гакеем”, “Вітабскам” і “Віцебскам”, “Палестынай” і “Палясьцінай”. Часьцяком праскокваюць знаёмыя зь дзяцінства “вілка”, “табурэтка”, “стул”... “Дыван” блытаецца з “канапай”, а “фатэль” з “крэслам”. Але калі заходзіць пра філязофскія спрэчкі, сытуацыя зьмяняецца. Паспрабуй адразу перакласьці на расейскую “рэчаіснасьць”!..

Па-за працай, домам і сяброўскім колам беларуская мова дагэтуль застаецца палітыкай. Хочам мы таго ці не. Сыходзіць пакаленьне натуральных носьбітаў мовы: бабулі й дзядулі. Тыя бабулі й дзядулі, якія гаварылі “папросту”, “па-тутэйшаму”, якія галасавалі за тых палітыкаў, якія ня хочуць нават згадваць пра беларушчыну як такую. Але застаемся мы, новыя беларусы. Усё часьцей мне ў часе вулічных апытаньняў маладыя людзі адказваюць па-беларуску. Гэта ня значыць, што яны й у паўсядзённым жыцьці карыстаюцца беларускай мовай. Але калегі-журналісты, слухаючы маё вулічнае апытаньне, ужо перасталі жартаваць: “Ты што, пад філфакам стаяў?”

Мова ў Менску

Мала таго, што я авалодаў літаратурнай мовай, дык я пераняў ад Лявона Вольскага ды іншых “музыканцікаў дарагіх” інцелягенцкую трасянку, такі наваствораны сьцёб-слэнг. І вось, аднойчы на мосьце празь Сьвіслач на праспэктэ Скарыны я пачуў сабе ў сьпіну: *“Молодой человек, вы очень неправильно говорите по-белорусски”*. Жанчынка сярэдніх гадоў зрабіла заўвагу. Цяпер на літаратурную вэрсію мовы часьцей пачуеш: *“Як вы хораша гаворыце па-беларуску”* ды хіба *“А зачем вы говорите по-белорусски?”*.

А ў 1990-х публіка яшчэ нэрвавалася. Прыцель Альгерд Н. распавёў, як нават быў вымушаны ў трамваі даць у пысу грамадзяніну, які наяджаў на мову і *“не хацеў супакойвацца”*. Альгерд распавёў, што грамадзянін зь віскатам упаў на падлогу трамвая, а публіка была задаволеная. Мая гісторыя адбылася ў тралейбусе. Без мардабою, але зь фіналам, які мяне агаломшыў.

Годзіку ў 1999-м сеў я ля цырку ў тралейбус, каб пад’ехаць адзін прыпынак да пляцу Перамогі. Дакладней, ушчаміўся. Сьледам ушчаміўся калдыр. Побач быў прышчэмлены дзядзька з інтэлігенцкай бародкай. Дзядзька запытаўся ў калдыра: *“Прабачце, вы выходзіце на наступным?”* Калдыр узьвіўся, маўляў, *“ты што, по-русски не умееш? Да вы достали со своей мовой. Да нету такого языка, попридумывали, мля...”* Я пачакаў, інцелягент патупіў

вочы і маўчыць. А калдыр працягвае. Тады я кажу, маўляў, “заткні пасьць, яшчэ слова скажаш, вылеціш з тралейбуса разам зь дзвьярыма”. І народ маўчыць, слухае. Зрэшты, прыпынак кароткі. Высыпалі мы з тралейбуса, як гарохі, і...

Якія вэрсіі? Ну, ясна, калдыр адразу кінуўся — налева. А інцелягент? Я меркаваў, што хоць бы “дзякуй” скажа за падтрымку... Ламануўся направа, як заяц.

А ў правінцыі твая беларуская мова надае падвойнае сталічнасьці! Едзем з прыцелямі мікрааўтобусам на бераг рэчкі Аўсянкі ў Гарадоцкім раёне Віцебскай вобласьці. Адтуль пачнецца нашая вандроўка на байдарках у бок расейскае мяжы. У Гарадку спыняем мясцовага хлопца, каб даведацца дарогі. Хлопец тлумачыць і пытаецца: “А вы што, из Минска?” — “Так, а як здагадаўся?” — “Хорошо по-белоруски говорите”.

Чым далей, тым усё меней трапляецца адмоўная рэакцыя на беларускую мову, кашталту: “А, пазьнякоўцы-нацыяналісты!” — часьцей даводзіцца чуць: “Вой, як хораша гаворыце!” У кожным выпадку, твая беларуская гаворка заўважная, ты вылучаеся з шэрага натоўпу. Калі ўвесь час — гэта стамляльна. Я не раблю з мовы чын. І за сабой, і за сваімі знаёмымі заўважаю, што часьцяком проста тыцкаю пальцам у патрэбную ў краме рэч. Без “калі ласка” і “дзякуй”. А вось расейскамоўная бармэнка кавярні “Тэатральны разьезд” паслугоўваецца толькі беларускімі “калі ласка” і “дзякуй”.

Сіла мовы-1

Вольга Гардзейчык распавядае:

“У 1990-х заходзім неяк зь сябрам у кавярню “Тэатральная” на каву. Па-турэцку там каву добрую рабілі (а мо й цяпер яшчэ робяць). Падыходзіць нашая чарга, і сябар кажа да бармэнкі:

— Дзьве кавы і шклянку соку.

Дадаю:

— Шклянка — гэта стакан.

А цётка, абурана:

— Разумею, ня зь вёскі!”

Сіла мовы-2

Гісторыя ад Уладзімера Цэсьлера, якую мне распавёў музыка джаз-бэнду “Apple Tea” Аляксандар Сапега.

Менск, канец 1980-х. У Траецкім працуе “Карчма Старавіленская”, адна зь першых, дзе гатуюць каву па-турэцку. Сінія прыходзяць на гарэлку, інцелягенты на каву (і гарэлку). За стойкай бару вельмі строгая цётка, якая на ўсіх гыркае, незалежна ад выгляду і выбару напою: “Вам чыво? Эй ты, курыць запрэшчэно! Так, цібе ужэ хваціт” і да т. п.

І вось, аднойчы заходзіць інцелягенцік, стаіць, мнецца. Бармэнка пытаецца:

— Мужчына, вам чыво?

— Э-э... Мне, калі ласка, філіжанку кавы.

Прысутныя сьціхлі, інтуітыўна ўвабраўшы галовы ў плечы. Павісла паўза. Бармэнка набрала паветра ў грудзі, выдыхнула і ціха запыталася:

— З цукрам?

Сіла мовы-3

Зьміцер Бартосік распавёў, як рабіў рэпартаж пра вёску Аляхновічы Маладэчанскага раёну. Пытаецца ў выхавацелькі дзіцячага садка, маўляў, а ці ведаюць дзеткі дзядулю Леніна? Выхавацелька са скрухай: “Не, ня ведаюць. Затое ведаюць дзядзьку Лукашэнку!” “А вы іх у нацыянальным духу выхоўваеце, беларускую мову вучыце?” — “Канечне! Яны ўжо нават ведаюць, што такое “хадзіць на дыбачках”.

Сіла мовы-4

А вось гісторыя ад наведніка сайту Litara.net АЖ:

“Вядомы ў Віцебску дзедч Юрась Сьцяпаннаў трапіў на легендарны сэмінары ў Шчэцын “*Dziennikarzy dla rozwoju społeczeństwa demokratycznego na Białorusi*”. Цяжка яму было там

у першыя дні: група падабралася маласьвядомая, па-беларуску размаўляла хіба палова народу. Аднак Юрась не губляў надзеі *to make things better* і з імпэтам сапраўднага нацыяналіста пачаў выхоўваць самых маладых удзельнікаў сэмінару (старэйшых перарабляць было бессэнсоўна).

Спачатку маладыя журналісцкія паросткі гадоў сямнаццаці — такіх на сэмінары было чалавекі тры — папросту зь Юрася зьдэкаваліся. Аднак пасля таго, як аднойчы на просьбу падаць чаю той адказаў, што чаю няма, але ёсьць гарбата, вырашылі, што беларускую мову ўсё ж трэба падвучыць. Хаця б для таго, каб за абедам доўга не чакаць, пакуль табе чаю пададуць.

Першае слова, якое засвоілі паросткі, было слова “вычварэнец”. Яно настолькі прыйшлося даспадобы, што зграйка хлопцаў і дзяўчат бегала за Юрасём і крычэла яму: “Вычварэнец, вычварэнец!” Юрась жа толькі з замілаваньнем прамаўляў:

— Дзякуй богу, хоць адно беларускае слова будзеце актыўна ўжываць!”

Р. С. У наступныя дні лексыкон маладых журналісцкіх паросткаў папоўніўся таксама словамі “вар’ят” і “ёлупень”. Вядома ж, гэтыя мілагучныя эпітэты таксама даставаліся выключна Юрасю Сьцяпанаву.

ПРА ГРАМацеяў

Я ведаю і выкарыстоўваю беларускую лацінку, як клясычную, гэтак інтэрнэтаўскую. (З “x” і “zh” замест клясычных “ch” і “ž”.) Блукаючы ў беларускім сеціве, не магу прызвычаіцца, што “свядомыя беларусы” пішуць лацінкай згодна з правіламі ангельскай, французскай, нямецкай альбо гішпанскай мовы — хто якую вучыў у школе.

Неяк сустрэў адрас www.hramy.com, які выявіўся не рэсурсам аматараў бухануць, а сайтам “Нашы касьцёлы”, бо слова ў назьве значыла ня “грамы”, а “храмы”.

Пра стараннасьць

Аднойчы быў на відэарэтранспэкцыі пэрформансаў Алеся Пушкіна. Перад паказам Пушкін уручыў запрашэньне. Я ўзяў у рукі. Алезь запытаўся, што ня так на картцы? Я не заўважыў. Сусед падказаў. На каляровай картцы было напісана: “ЗАПРАШЭНЬНЕ”.

Значыць, Пушкін пісаў гэтак для тых, хто гэтаксама чытае.

Значыць, усё ОКьК.

Пра_мовы-1

У сярэдзіне 1990-х бачу ў дзяржшапіку надпіс на цэньніку: “Вадарод ананаса”. А за цэньнікам паўлітровая пляшка. Прыгледзеўся да этыкеткі: “Напітак газіраваны “Водар ананаса”.

Але аддамо належнае тым, хто ня фыркае ў адказ на тваю беларускую мову, а спрабуе правільна зразумець тваю думку.

Ілона Ёрбановіч-Саўка: “Зьвяртаюся да прадавачкі ў шапіку:

— Скажыце, калі ласка, ці ёсьць у вас на-соўкі?

— *Что?.. Презервативов нету”.*

Пра_мовы-2

Надзея Аўсіевіч: “Павяла свайго сына ў менскі ЦЮГ. Дзеля спэтаклю разгортвалася вакол згубленага ў лесе парасона. Перад намі таксама сядзяць маці з маленькім сынам. Сын пытаецца:

— *Мама, что такое парасон?*

— *Парасон? Это ж по-белорусски “поросенок”.*

Пра_мовы-3

Экспэрымэнтуючы ў 1995 годзе ў Кіеве зь беларускай мовай, я замаўляў сабе “кубачак кавы, калі ласка” ды ўжываў усялякія іншыя слоўцы. Мяне не дзівіла, што мяне разумеюць. Мяне дзівіла, што іх нічога не дзівіла. Пазьней я зрабіў адну выснову, якую пацьвердзіў знаёмец Павал Батуеў — ён распавёў гісторыю пра сваё вяртаньне з Данбасу.

Кажа, еду ў цягніку, пайшоў у тамбур паліць. Там — дзяўчына. Паліць. Разгаварыліся. Я размаўляў выключна літаратурнай беларускай мовай. Яна крыху зь цяжкасцю, але разумела. А пасьля запыталася:

— Ты што, с Волыни?

— Чаму?!

— Какой-то странный у тебя акцент.

Сапраўдная ўкраінская пыхва

Да “свядомых” украінцаў, а асабліва “западэнцаў” “східныкі” ведама як ставяцца: у лепшым выпадку ўважаюць за дзівака. Так і ў Днепрапятроўскім мэдынстытуце, дзе вучыўся мой сябра. Там на першым курсе анатомію вёў мясцовы “рухавец”.

Аднойчы здае экзамэн па анатоміі дзяўчына зь вёскі. Дзяўчыне трапіліся ЖАНОЧЫЯ (!) палавыя органы, а яна нічога ня ведае. На пер-

шым курсе і адразу двойку ставіць?.. Паўсюль студэнцікаў шкадуюць.

І вось, выкладчык-“бээнэфавец” з вусамі а-ля Шаўчэнка кажа, маўляў, добра, пастаўлю вам тройку. Толькі адкажыце: як тое, што вы бачыце засьпіртаваным, завецца па-нашаму, па-народнаму, па-ўкраінску.

Дзяўчына вачыма луп-луп, то на засьпіртаваную вагіну, то на выкладчыка, то зноў на вагіну:

— Пы...

Выкладчык:

— Ну, ну, правільна, пы...

— Пы?!.

— Пы...

— Ну — пызда.

Пра абрэвіятуры скаротаў

Сто разоў сутыкаўся з сытуацыяй, калі трэба расейскую абрэвіятуру перакласьці на беларускую, і ясна, што рабіць пераклад ня варта, бо папросту не зразумеюць. Нават носьбіты беларускай мовы. Ну, напрыклад, *система ПВО*. Сыстэма ППА? СПА? Альбо ЖРЭО. Хто сходу расшыфруе? Жыльлёва-рамонтна-эксплюатацыйнае... аб'яднаньне? Абслугоўваньне? Ды хай сабе. ДРСУ ведаю, а ДРБУ — ня ведаю. Дакладней, бачыў які раз. А ДРСУ — пастаянна...

Аднак я пра тое, як білінгвізм, памножаны на прафэсійную хвалю, можа выбіць чалавека з раўнавагі. Вось знаёмая, якая працуе ў прыватнай фірме, распавяла, як рыхтавала да выдання кніжку. Кажы, там верш быў пра тое, што, маўляў, кара не міне ні здраднікаў, ні прайдзісьветаў, ні юрліц...

— Божухна, думаю, ну, а нашу-то фірму за што?!

Гонар і гордасьць

Пасьля восьмай клясы ўлетку прыйшоў уладкоўвацца на раскопкі Сьвятадухаўскай царквы, падмурак якой захаваўся ў Верхнім горадзе. Кіраўнік афармляў мяне на працу, пытаўся толькі абавязковае: калі нарадзіўся, дзе вучыся, ці ёсьць мэдычная даведка і дазвол бацькоў? Пытаньні задаваліся па-беларуску. Гледзячы ў вочы гэтага чалавека, я на сэкунду здранцьвеў. Язык не павярнуўся прамовіць па-расейску. Я адказаў. Гэта былі мае першыя сьвядома прамоўленья беларускія словы па-за школьным урокам. Вочы належалі Зянону Пазьняку.

Францыск Скарына, Саюз пісьменьнікаў і зьдзіў Арлова

Ад 1986 году я выдумляў для Беларусі новы герб. Сярод іншага ў варыянтах прысутнічаў і зубар ☺. Мне было вельмі крыўдна, што ва ўкраінцаў, літоўцаў ды іншых былі свае “буржуазна-нацыяналістычныя” сымбалі, а ў беларусаў не было. Калі ў 1988-м праз тры месяцы пасьля працы на раскопках у Верхнім горадзе я падыходзіў да Ўсходніх могілак, ня мог зразу мець, што за сьцягі трымаюць у руках людзі...

Я пазнаў чалавека, які ачоліў людзей са сьцягамі. Да 1990-га я ўжо быў цалкам падкаваны.

Ад 1988 году ў школе мяне клікалі панам Квяткоўскім. Пры сустрэчы дырэктарка ў мяне гульбіва пыталася: “Ну, калі, Квяткоўскі, ты ўжо дубінкай атрымаеш?” А з настаўнікам-гісторыкам мы паспрачаліся пра час, калі распадзецца Саюз. Я казаў, празь пяць гадоў, а ён — праз дваццаць (заставаўся год).

Да мяне ставіліся збольшага як да хвулігана-прыкольшчыка. І вось, у 1990-м адзначаюць пяцьсот гадоў Скарыну. У нас у школе ўрачыстая вечарына з тэатральнай пастаноўкай ды песьнямі. А на заканчэньне — выступ “беларускіх пісьменьнікаў”. Адмыслова запрасілі з СП. Урачыстасьць скончылася, а пісьменьнікаў няма — спазьняюцца. Заля чакае. Дырэктрыса з завучыхамі й вядушчымі пэдагогамі сядзяць сільна важныя... І раптам расчыняюцца дзьверы, і ўваходзяць пісьменьнікі!

Адзін у джынсах, скуранцы, з гітарай і зь бел-чырвона-белай стужкай на даўгіх сьветлых патлах. Сяржук Сокалаў-Воюш, значыць. Другі — у швэдры і з жарай барадой пад колер вачэй — Уладзімер Арлоў. Я гляджу на твары дырэктаркі з кумпаніяй і балдзею. І пачалося...

І “Фронт-фронт-фронт”, і “Прыляцела з крыламі сьвіньня”, і пра гераічных продкаў, якія ганялі маскалёў. Гэта было маё сьвята — пана Квяткоўскага. Апошні акорд: я папрасіў Арлова падпісаць “Дзень, калі ўпала страла” і ўбачыў вельмі здзіўленыя вочы. Я быў першы, хто зь менскіх школьнікаў зьвярнуўся да “бела-

рускіх пісьменьнікаў” па-беларуску ў іхным турнэ па навучальных установах.

Пэўна, цяпер Уладзімер Арлоў больш здзіўляецца, калі ў яго просяць аўтограф па-расейску... А пасля той вечарыны кіраўніцтва школы пачало ставіцца да маіх прыколаў сур’ёзна.

Прафэсійная беларушчына

Ад прамінулага зь пяцісотых угодкаў Скарыны часу беларуская мова сталася для мяне ня толькі знакам ці прафэсійнай неабходнасьцю, але звычайным спосабам камунікацыі.

Зрэшты, нямала людзей карыстаюцца беларускай мовай выключна дзеля бізнэсу. Каго сходу можна назваць? Дыктары БТ, “нячэсныя журналісты”, “прадажныя палітыкі”, прафэсійныя адраджэнцы... Зьміцер Бартосік апісаў у “Нашай Ніве” выпадак, сьведкам якому я быў сам. Мы пілі піва раньняй раніцай, вяртаючыся з позьняй іпрэзы, а бамжыца пачула белмову ды закрычала: “Лукашэнка памёр!” Вось гэта рэакцыя і кемлівасьць! Ясна, рэшткі піва сталіся прызам для цёткі. Перад тым я чуў кавалкі з Коласа і Куляшова ад зборшчыкаў бутэлек: такія сабе раялі ў кустах.

Але ў цэнтры Менску я заўважыў чалавека іншага гатунку. Мужчынку векам між сарака пяцьцю і шасьцюдзсяцьцю пяцьцю. Наўрад ці

ён бомж у поўным сэнсе слова. Чорныя штроксы ды светлы шэры пінжак на ім ня тое каб сьвежыя, але ня брудныя. Сам мужчынка не сьмярдзючы, проста мае сьпіты твар. Не, не такі, што можа ілюстраваць монстра з кампутарнае гулькі. Хутчэй, цяжкі лёс беларускага інтэлігента. Завуць Валерам, Валерыкам, дзядзькам Валерам. Якія ў яго тэатральныя прыёмы!.. На маіх вачох мужчынка зарабіў на пляшку бырла (шмурдзяка, павідла, чарніла...) за дзесяць-пятнаццаць хвілінаў.

Белмова — адзін з асноўных чыньнікаў дзеі. “Дзевачка з каштанавай галавой! Дзевачка з каштанавай галавой!..” Уступ. “Вы самая красівая, замячацельная!..” У дзевяці выпадках зь дзесяці дзяўчына ўсьміхаецца ў адказ. І тады наступае галоўнае. “Жадаю вам шчасьця, каханьня, талерантнасьці, БЕЛАРУСКАСЬЦІ...” Далейшыя словы вар’ююцца, але сэнс у тым, што мужчынка атрымлівае ў руку ад пяцідзесяці да ста рублёў.

“Жадаю вам шчасьця, каханьня, талерантнасьці, БЕЛАРУСКАСЬЦІ...” — нясецца над праспэктам Скарыны на адрэзку ад вакзалу да гастронаму “Цэнтральны”. Мужчынка зьвяртаецца і да параў. Але кавалеры відавочна ня б’юць “шчырага беларуса”, бо фінгалаў у яго на твары няма.

Дзядзька Валера паводзіць сябе ўпэўнена, нават крыху нахабна. Грошы ён просіць на падтрымку беларускага паэта-сябе.

Радасьць беларушчыны

Івянец, 2004 год. Фантастычнае мястэчка! Яно заўжды новае, яно заўжды дорыць радасьць беларушчыны. Пры тым, што на могілках ляжаць адныя Казікі, Юзікі, Юзэфы, Тэрэсы ды іншыя леопарды, яшчэ аніразу на чуў польскага слова, ані ў краме, ані на рынку. У Івянцы на могілках ёсьць такія надпісы: *Korczewskie — Anton Alfredowicz i Helena Romanowna...*

Iwieniec — czyste miasto — красавала за польскім часам шылда на ўезьдзе ў мястэчка. Гэта праўда. Івянец (тут і цяпер вымаўляюць на польскі манер — Івэнец) — сапраўды чыстае спарадкаванае мястэчка. Паўсюль, апроч аўтастанцыі, якая месьціцца адразу па ўезьдзе, за домам з надпісам на даху “Жыве Беларусь”, акурат перад могілкамі. Вось тут між станцыяй і могілкамі стаіць івянецкая ганьба — грамадзкая прыбіральня. Дакладней, руіны, якія можна толькі зьнесьці. Засыпаць і паставіць знак: “Капаць забаронена — гаўно!” Але прыбіральня ёсьць, і я туды зайшоў, дакладней, застыў на ўваходзе: найперш, бо далей ісьці не было як, а па-другое, ад здзіву. На сьцяне сярод безлічы дробных расейскамоўных надпісаў вялікімі літарамі красавала адна беларуская фраза, напісаная без памылак: “ХАЧУ ЯБ@ЦЦА”.

Сапраўдная нацыянальная гордасць

Што да культуры быту і любові да Радзімы, у нас любяць спасылацца на прыбалтаў. Наступная гісторыя ад Міхала Анемпадыстава — пра ягонага сябра-латыша па імені Кляўс: таго самага, чый партрэт на вокладцы “Народнага Альбому”.

Кляўс служыў у СА (не штурмавыя батальёны, а Савецкая Армія — так скарачалася на панах). І вось Кляўс толькі трапіў у тое войска, ідзе такі сабе навабранец: нягеглы, форма старая, памер завялікі, усё боўтаецца, выпраўкі аніякае... І раптам бачыць двух дзядоў. Чуе — а яны па-латыску гавораць! Пра што — не разабраць, але чуваць, што землякі. Дзяды ўсе ладныя: форма, выпраўка — салідныя ідуць. Кляўс набліжаецца і думае прыблізна наступнае: “А ўсё-ткі якія мы — латышы — клясныя, ня тое што іншыя. Так, мы крутыя, выглядаем лепш за ўсіх, і ўсё ў нас лепш за рускіх ды ўсялякіх іншых. Та-а-к, мы — латышы!”

Ажно дзяды побач. Яны мяркуюць, што наўкола ніхто па-латыску не разумее, і голасна выказваюцца на адрас Кляўса: “Глядзі, глядзі, фу, чмо якое шкандыбае...”

Беларускія журналісты і маскалі ў Вільні

Хрэстаматыйная ўжо рэч: калі доўгі час не вылазіш з РБ, а пасля вырываеесься адразу ў Вільню — “адпачываеш” напоўніцу. Прынамсі, гэта датычыць нячэсных беларусаў. Гэтак сталася з удзельнікамі журналісцкай паездкі, якія ўвечары пайшлі на літоўскае піва са сьвінымі нагамі, а пасля вырашылі ехаць за горад купацца. Выклікалі таксоўку-мікрааўтобус. Адзін з журналюгаў пачаў адкрываць дзьверцы, якія заела. Кіроўца выйшаў дапамагчы, а журналістка Алена Лукашэвіч сказала: “Вы ж ня думайце, мы ж не маскалі якія-небудзь”. І ўсе разам наваліліся на дзьверы. У гэты момант дзьверы ня проста адкрыліся, а зьляцелі з шарніраў — зламаліся. Кіроўца прамовіў *чистым рускім языком*: “Да-а... Вижу, что не москали”.

Віленскія сустрэчы Івонкі Сурвілы

Старшыня Рады БНР упершыню ў дарослым узросьце трапіла ў Крывіцкую Мэку. Яна мела адно дзіцячыя ўспаміны пра Паўночны Ерусалім. І вось у 2001 годзе ступіла на сьвятую для кожнага сьвядомага беларуса зямлю.

Вядома, шмат што зьмянілася ў нашым Вечным Горадзе. Паменела габрэяў, паболела літоўцаў, палякі пачалі ўжываць усё болей ра-

сейскіх словаў... Вядома ж, змянілася і музыка, што неслася з FM-прымачоў у кавярнях, таксі ды з магнітафонаў звычайных віленскіх падлеткаў, што цёплымі дзянькамі бавілі час на лавах у цэнтры Вільні.

У Вільню прыехала ня толькі выбітная асоба беларускага руху на эміграцыі, але й паўночная амэрыканка. Гэта важна падкрэсьліць. Важна нагадаць пра паўночнаамерыканскую паліткарэктнасьць, дзе няма даўгіх і малых людзей (пагатоў цыбатых і курдупеляў), а ёсьць "людзі зь нестандартным ростам" ці штосьці да таго падобнае. Дзе для азначэньня розных расаў папрыдумалі ўсялякія складаныя эпітэты і г. д. Але ў Вільні найперш была, вядома ж, беларуска.

Сяргей Харэўскі апісаў абаяльную разумную і прыветлівую сталую жанчыну, зь якой яны абышлі віленскія беларускія мясьціны, ізноў убачыць якія так доўга марыла спадарыня Сурвіла! Вянцом паходу быў візыт да галоўнай беларускай сьвятыні — Вострай брамы. Сяргей Харэўскі распавёў, як яны ўкленчылі перад абразам Маці Боскай Вострабрамскай, які прасьветлены твар быў у ягонай шанюнай спадарожніцы, якая элегія і цішыня была наўкола тым ясным днём...

Тым часам з боку чыгуначнага вакзалу да Вострай брамы набліжалася група падлеткаў, якія мелі пры сабе магнітафон і настроеныя былі відавочна на піва.

Расказваючы, Сярога махаў рукамі: "Ты б бачыў вочы Івонкі Сурвілы, калі яна пачула,

як з аркі Вострай брамы зароў хор, *самозабвенно*, з асалодаю, міма нот і нястройна: “А-я-я-я-я-яй, убили негра, убили негра, убили!..”

Свадзьбы ў Менску

2006-ты. Палю побач з уваходам у мэтро “Пляц Перамогі”, назіраю, як каля вечнага агню тусуюцца салдаты. З усяго было бачна, што трэніруецца рота ганаровай варты. А тут раптам свадзьба. Фоткацца ідуць. Нявеста ўся ў белым, нават паліто не накінула на марозе. Зусім нечакана для мяне ўрачыстую кумпанію павярнулі, нават хвілінкі не далі на адну фотку. Я задумаўся, што ж гэта за трэніроўка такая, што свадзьбу пакрыўдзілі? Бо ж зіма, да 9 траўня яшчэ далёка... Значыць, будуць якога туза брацкага прымаць. А якога? Ня знаю. “Людзей, якія не чытаюць газэтаў, трэба забіваць. Маральна”.

Такая ж фраза згадалася мне ўвосень 1997 году, калі ладзіўся Першы Хурал (нацыянальны сход). Падыходы да Палацу спорту былі перакрытыя ўжо на Нямізе. Людзей, што прыйшлі пратэставаць супраць Хуралу, часткова “лякалізавалі” ў Траецкім. Спачатку ўсіх пускалі, пасля не ўпускалі, але выпускалі. Пасля і ня тое, і не другое. Карціна атрымалася выдатная: дворыкі Траецкага запоўненыя мянтамі ў шлемах і з адгазьнікамі на рамянях. У кутах склада-

ваныя шчыты. А кавярні запоўненыя публікай, якая сьпявае “нацыяналістычныя” песьні. Пасярод усёй гэтай красаты з ЗАГСу, які там жа ў Траецкім, выходзіць свадзьба. На тварах — поўная разгубленасьць, і нават страх. Знаеце, прымхі ўсялякія, кшталту, як пажэнісься, так і далей... і ўсё такое.

Свадзьбу выпускалі, а астатніх не хацелі. Першы раз бачыў, як старшы лейтэнант пасылаў падпалкоўніка. Падпалкоўнік: “Якога х@я ты не выпускаеш людзей?!” “Дык, бляць, палкоўнік загадаў!” — “Які на... палкоўнік загадаў? Здымай ачапленне!” “Ды ідзіце вы на...!” — “Я на... ідзі на...?!” Карацей, ня ведаю як свадзьбе, а нам весела было.

У тым жа 1997-м, толькі на Дзень Волі, іншая свадзьба ўзлагала цьвяты на пляцы Перамогі. Мы рагаталі. Ну, мяркуюце. Выходзіце вы з машынаў, ідзеце да вечнага агню, тока цьвяты палажыць, а вакол тысячы людзей рушаць, скандуюць “Жыве Беларусь!”, “Луку на муку!” і т. п. Вось тая свадзьба зрэгавала адэкватна. Проста ля вечнага агню яны пачалі падскокваць, радасна махаць рукамі і крычаць “Жыве Беларусь!”.

Калі вы разьняволеныя і нават па-свойму прасунутыя людзі, навошта ў дзень вашага вясельля перціся да помнікаў? Цікава было б паслухаць меркаваньні спэцыялістаў. Можа, гэта перажытак (вяртаньне) паганства? Можа, такая сабе замена забароненага храму Богага? Ведаю “нацыянальнасьведомую” пару, якая ўскладала кветкі. Толькі не на Востраве сьлэз

(у гэтым сумным месцы, па БТ ігрыва казалі, ёсьць такі выступ, за які маладыя мусяць патрымацца, каб прыплод быў), не да абэліска на Машэрава і не на пляцы Перамогі, а да помнікаў Купалу і Багдановічу. Бедныя геніі...

Р. С. У дзень атрымання пасьведчаньня пра шлюб мы з жонкай Вольгай вырашылі ня грэбаваць народнымі традыцыямі: усклалі букет пятрушкі да помніка бабе зь семкамі ля ўваходу ў Камароўку. Наша з Вольгай гісторыя пачалася на канцэрце “Я нарадзіўся тут” у 2003-м.

БНР, “Я нарадзіўся тут” і “Басота”

“А які ў БНР быў гімн?” — запытаўся калега. А хто ведае? А не было, бо не пасьпелі прыняць-прыдумаць. А які гімн будзе ў адроджанай-дэмакратычнай-эўрапейскай Рэспубліцы Беларусь? Я б ухваліў “Маю краіну” “Новага Неба”. Але ж, пэўна, рытміка не гімновая.

У дыскусіі фігуравалі чатыры варыянты: “Мы выйдзем шчыльнымі радамі”, “Пагоня”, “Разьвітаньне з Радзімай” і “Магутны Божа”. Пэрсанальна мне больш дарэчнай падаецца “Пагоня” — баявітая й вышталцоная адначасова. “Разьвітаньне...” файнае, але ж разьвітаньне ёсьць разьвітаньнем. “Магутны Божа” — малітва альбо рэлігійны гімн. А “Мы выйдзем шчыльнымі радамі”...

На тым канцэрце “Я нарадзіўся тут” “Мы выйдзем...” шла перад іншымі гімнамі. Ад пачатку канцэрту панавала ўрачыстая, але опэрная атмасфэра. Публіка, што цалкам забіла КЗ “Менск”, сядзела. Плёскала, але сядзела на месцах. Амонаўцаў было ня шмат (у “КаЗе” прынята пэрыядычна асаджваць публіку, якая ўскоквае зь месцаў).

Ня ведаю як каго, а мяне перасмыкнула, калі я ўпершыню пачуў вэрсію “Мы выйдзем...” у выкананьні Веранікі Кругловай. “Бедныя змагары-эмігранты”, — падумаў я. Гэта ж так пазьдзекавацца з ідэалу! Прасьпяваць гімн па джаз-блюзу. Але на дзіва, на канцэрце зайшло нармальна нават бязь піва.

Я, дарэчы, маю правіла: нават па адной пляшцы піва не пайду ў касьцёл слухаць арган, і наадварот — хаця б без адной пляшкі піва не пайду на рок-канцэрт. А ў той вечар пайшоў бязь піва ў арганізьме, бо так трэба было. І вось сяджу, слухаю, нуджуся з публікі трохі. Ну, сапраўды, тут такі драйв, а яны сядзяць, як на пленуме палітбюро ЦК! Думаю, можа, бязь піва ня коціць папросту? Ну, дзясятка амонаўцаў у залі, дык іх жа зьнесьці зь дзьвярыма разам можна пры жаданьні.

Адсьпявалі “Мы выйдзем...”, адсьпявалі яшчэ штосьці, аж заля пачала ўздымацца. Што? Чаго? Абвесьцілі “Пагоню”. Ня ўсе адразу, але ўзьняліся, азіраючыся адзін на аднаго. Толькі прыселі — “Разьвітаньне з Радзімай”. Тут ўзьняліся хутчэй. Хтосьці хістаўся ў такт музыцы, прыскокваў, хтосьці стаяў, склаўшы рукі,

з сур'ёзным тварам. Ну, а на “Магутным Божы” ўзьняліся ўмомант. І не сядалі да канца выступу. Адчуваньне, нібыта ў бажніцы й на стадыёне адначасова. Вось і рэйтынгавая табліца гімнаў у адной асобна ўзятай канцэртнай залі.

Ад часу ўтварэння БНР мала змянілася што да агульнай для беларусаў песьні, якую б маглі сьпяваць усе разам. Прынамсі, вулічныя дэманстранты як ня мелі яе агульнай, гэтак і ня маюць. А ёсьць яшчэ беларусы — ня вулічныя дэманстранты, мільёнаў гэтак дзевяць з гакам. Калега паслухаў мае разважаньні ды кажа: “Я б “Бедну басоту” ў выкананьні сымфанічнага аркестру зрабіў бы гімнам — ведаюць усе”.

Кася, народ і міліцыянты

Творцы і прадстаўнікі ўлады. Калі раптам на даляглядзе зьяўляліся людзі ў міліцэйскай форме зь відавочным намерам затрымаць-правярыць, Кася Камоцкая заўжды ўпэўнівала: “Не хвалюйцеся — вы са мною...”

Поўныя “Навінкі” ў цэнтры Менску

Гэтая гісторыя робіць на многіх замежнікаў большае ўражаньне, чым расповеды пра разгоны дэманстрацыяў: “Як?! Затрымалі за чытаньне газэты?”

Ліпень 1998 году. Росквіт тусоўкі на століках перад “Цэнтральным”. АБСАЛЮТНА выпадкова сустрэліся журналюгаў дзесяць-дваццаць. І зусім незалежныя, і з БТ, і паўзалежныя, карацей — тусьня. Міма ідзе хлопец Міколка. Сам ростам невялікі, а пляцак за плячыма аграмадны. Ідзе, песеньку сьвістае, усунуў кожнаму ў рукі па газэтцы і далей пашкандабарыў. Журналюгі чытаюць сьвежы (адзін зь першых) нумар “Навінак”, рагочуць... Хто памятае, “Навінкі” давалі ў косьці і апазыцыі, і ўладам: нонканфармісцка-сатырычнае выданьне, якое нават былі зарэгістравалі і прадавалі ў дзяржшопіках, а пасьяля-ткі вымусілі закрыцца.

Дык вось, чытаем “Навінкі”, раптам вусатая пыса чырвонага колеру з лычкамі на паго-

нах зазірнула праз плячо аднаго з журналістаў і вырашыла, што ў таго ў руках запрашчонная літаратура. У чалавекаў сямі-васьмі забралі дакумэнты. Убачыўшы спэктар чэсных і нячэсных прэс-картаў, сяржант разгубіўся толькі на імгненьне і прапанаваў прайсьціся ў апарняк на Інтэрнацыянальнай. Кася заявіла, што ня пойдзе, і патрульныя выклікалі “казла”.

Увесь час “высьвятленьня сытуацыі” Кася Камоцкая выходзіла папаліць. Чакаць давялося больш за гадзіну: то байструк-бэпээсэмавец (азначэньне міліцыянта), які на *добровольных пачатках* дзяжурыць у “Цэнтральным”, прыцягне малога злодзея, то яшчэ якая трасца здарыцца... Калі Кася пайшла паліць сёмы раз, аслупнелы міліцыянт, які стаяў на выхадзе з пакою для затрыманых, схапіў Касю рукою (бо ж нельга затрыманым хадзіць туды-сюды!). Гэта была ягоная памылка. Кася пачала гнеўны сьпіч.

Ужо празь пятнаццаць хвілінаў дзяжурны пастарунку, старшы лейтэнант, лямантаваў: “У мяне тэмпература трыццаць дзевяць, у мяне малы заробак, у мяне цэлая купа справаў малалетніх злачынцаў, у мяне не бывае адпачынку, а вы прывязаліся са сваімі глупствамі!” “Мы прывязаліся?..” Лейтэнант папрасіў прабачэньня. Але ад яго “адвязаліся” толькі пасля таго, як ён у роспачы ледзь не пракрычаў: “Ну, харашо, харашо — у мяне працуюць бязмозгляы сяржанты!”

Р. С. А “бязмозгляы сяржанты” тым часам пакралі ў затрыманых асобнікі “Навінак” і радасна цытавалі адзін аднаму газэту.

Кася, беларускі бармэн і расейцы

Кася заўжды падкрэсьлівае, што ня любіць выконваць песьню “Прэзыдэнт, ідзі дамоў!”, бо “колькі ж можна”... У 1999 годзе напярэдадні 25 сакавіка Касю Камоцкую запрасілі ў Наваградак пасьпяваць у вузкім коле мясцовых “нацыяналістаў”. Гэта была прыватная вечарына, замаскаваная пад сьвяткаваньне Дня народзінаў наваградзкай грамадзкай актывісткі Тацяны Царук.

Два дзясяткі чалавек зь дзецьмі ўсіх узростаў сабраліся ў невялікай зальцы кавярні, што ў гатэлі “Наваградак”. Глыбей залі месьцілася стойка бару, перад якой прытуліліся пару столікаў, занятых выпадковымі наведнікамі. Два зь іх, апранутыя ў камуфляж, шчыравалі па беленькай, тры — паціху выпівалі і ўважліва слухалі Касю. Удзельнікі вечарыны далікатна плёскалі ў далоні пасьля кожнай песьні, але ў атмасфэры адчувалася напруга. Тады Кася перапыніла адну зь лірычных песьняў і грывнула “Прэзыдэнт, ідзі дамоў!”. Па заканчэньні ў залі завісла татальная цішыня. Тады я дэманстратыўна запляскаў у далоні. Сьледам пачуліся адзінокія аплядысманты, якія толькі па досыць доўгай паўзе былі падхопленыя ці ня ўсёй заляй. Яшчэ праз колькі часу тройка маўклівых спадароў, якія сядзелі за Касінай сьпінай ля стойкі бару, пакінула кавярню. Прычым усе ўтрох падзякавалі за выступ, а адзін пацалаваў Касі руку. “Гэта былі кіраўнікі наваградзкага крымінальнага вышуку!” — прашаптала мне суседка.

Атмасфэра сталася вольнай і непрымусовай ☺.

Тым часам камуфляжнікі, як высветлілася, расейскія дальнабойшчыкі, дапілі чарговую пляшку. І наехалі на бармэна, маўляў, што гэта ён дазваляе ў сваёй установе: “Ладна, дарослых, але ж дзяцей невінаватых навошта расцяць махровым нацыяналізмам?!”

Бармэн на сэкунду зірнуў на адвяхных візытэраў. І, не спыняючы выціраць келіхі, прамовіў: “У нас у горадзе ёсьць яшчэ пяць точак — валіце, шукайце любую зь іх”.

Р. С. Гадзінай пазьней адзін з расейцаў, на той момант п’яны ўшчэнт, знайшоўшы ў сабе ўкраінскія карані, стаў перад Касяй на калені і папрасіў прабачэньня.

Рокер Кася і міліцыянт-паэт

Аднойчы ў 1998 годзе Кася Камоцкая прыйшла з прыватнымі справамі на БТ, што на вуліцы Макаёнка. Пачала тлумачыць дзяжурнаму міліцыянту, што яе чакаюць, але той спытаўся толькі: “Кася, вы вернецеся да 23-й?” “Канечне”, — упэўнена адказала Кася, зьбянтэжаная тым, што незнаёмец, да таго ж мент, называе яе імя.

Ясна, Кася пратэрмінавала дазволены час, але міліцыянт не абурыўся, а толькі працягнуў паперчыну: “Я напісаў для вас тэкст, паглядзі-

це, калі ласка...” Праз паўгадзіны каля начной крамы “Дваццатка” Кася распавядала знаёмцам-тэлевізійшчыкам: “...Уяўляеце — мент!!! Мент верш падарыў!” Раптам пачуўся знаёмы голас: “Кася, я ж не заўжды мянтом быў...”

Кася, Ангус, АМОН і зуб бэпээсэмаўца

На пачатку зімы 1999 году Кася Камоцкая і Ангус, саліст гурту “Tornado”, стаялі ў чарзе па піва ў начной краме “Дваццатка”. Быў позьні вечар, таму народу ў краме было шмат. Касіна беларуская гаворка ўзрушыла аднаго з наведнікаў: што гэта тут за нацыяналісты беларускамоўныя ў чарзе стаяць! За сьпінамі ў Касі і Ангуса былі тры маладзёны гадоў па дваццаць, “з мордамі, як у бэпээсэмаўцаў”. Кася гучна выказала здагадку, што хамаватыя тыпкі належаць менавіта да БПСМу. Чарга падтрымала Касін сарказм. Пакрыўджаны, самы задзірысты дастаў з кішэні корку. Крутыя пацаны сапраўды былі з вышэйпамянёнай арганізацыі. Ангус паведаміў, што зьбіраецца іх зьбіць, а таму запрасіў выйсьці адзін на адзін у арку, што побач з крамай. Міліцыянты, якія ахоўвалі “Дваццатку”, дэманстратыўна адварнуліся, паглыбіліся ў нейкую звышважную размову. У арцы Ангус выбіў бэпээсэмаўцу два пярэднія зубы. Тады астатнія кінуліся па міліцыю. Кася і Ангус засталіся “на месцы злачынства”. Досыць хутка

пад'ехаў “казёл” з амонаўцамі. “Ахвяры нацыяналістаў” кінуліся да міліцыянтаў тыцкаць коркі ў твар... Амонаўцы моўчкі, не выходзячы з машыны, выслухалі зьбіўны і жарсны расповед маладых патрыётаў, паглядзелі на Касю з Ангусам, угледзеліся ў коркі, бяз словаў ляснулі дзьвярыма і зьехалі. Больш у той вечар каля “Дваццаткі” бэпээсмаўцаў ня бачылі.

Флюіды 101,2

“Ты туды піва хадзіў піць, а я ўкалывала днямі!” — паўжартам прыгадала адна калега, калі загаварылі пра “Radio 101,2”. Можна казаць пра выключную ролю радыё для інфармацыйнай прасторы Беларусі ў 1995–1996 гадах. А таксама пра ўдалы камэрцыйны праект, які рабіўся на беларускай мове. Пра гвалтоўнае закрыццё радыё і пікеты ды пэрформансы супрацоўнікаў, якія як маглі баранілі сябе ды свой дом. Бо “Стоадзінка” для большасці была і домам і alma mater, і працай і месцам адпачынку. Была нават ідэя стварыць у двoryку на Рэвалюцыйнай, 8-А кавярню, дзе б падаваўся адмысловы кактэйль “101,2”: сто адзін грам чагосяці аднаго і два грамы іншага — на густ. Я нават прапаноўваў сталым працаўнікам падвесіць у двoryку імяныя гамакі. “Ну, што вы носіцеся са сваім радыё? Столькі ўжо гадоў мінула, як закрылі!” — можна пачуць ад некаторых. Справа ў тым, што “Стоадзінка” сталася ўнікальным творчым асяродкам, празь які прайшлі дзясяткі вядомых дзеячаў культуры і палітыкі. Там нарадзілася процьма творчых ідэяў, якія рэалізаваліся пасля ў мностве іншых праектаў...

Але збіраючыся на чарговую гадавіну адкрыцця “Стоадзінкі”, мы звычайна прыгадваем сьмешныя гісторыі.

Эротыка 101,2

Радые сьпяраша працавала адно дзьева гадзіны, пасьяа болей і болей — аж да 20-й. Закрылі станцыю акурат перад тым, як мусіў пачацца начны этэр. У радые быў самы лепшы сыгнал, які ішоў з цэнтру Менску — з вуліцы Камуністычнай. Фармальнай прычынай закрыцця ад 1 верасня 1996 году была менавіта гэтая акалічнасьць: сыгнал у цэнтры, нібыта, замінае ўрадавай сувязі. Затое ўвесь год зь лішкам існаваньня “101,2” было чуваць лепш за астатнія станцыі. А тыя, хто меў сучасныя прымачы з аўтаматычнай наладкай на лепшы сыгнал, заўжды траплялі на хвалю “101,2”.

Менавіта такія аматары FM-хваляў аднойчы ўначы пачулі голас Гены Кесьнера. Рэдкі выпадак, але факт: тэхнікі перадатчыка на Камуністычнай забыліся адключыць этэр. А Генуш быў у расстроеныя чуйствах, урубіў заглушкі ў студыі і выйшаў у свабодны палёт. “Пра што ты распавядаў, Генуш?” — любім запытацца мы, калі пачынаем травіць радыйныя байкі. “А я памятаю?” — усміхаецца Гена, усьцешаны ўвагай публікі.

Тады мы пераходзім да іншай гісторыі з заглушкамі, якія забыліся адключыць у студыі “101,2”, і якую памятаюць мно-о-о-гія людзі, бо гісторыя адбылася не глыбокай ноччу, а раньнім вечарам — адразу пасьяа этэру.

“101,2” мусіла падпісаць вельмі выгоды рэклямны кантракт з францускай карпарацыяй “Іў Рашэ”, якая толькі пачынала засвойваць по-

стсавецкі рынак. Тым вечарам гукарэжысэр Валодзя Сакульскі і журналістка, ды-джэй, рэкламістка і проста зорка Вольга Бабак заселі пасля этэру, каб запісаць рэкламны ролік, які наступнага дня мусіў быць паказаны дырэктару “Іў Рашэ” па Ўсходняй Эўропе. Калі спадар Сакульскі са словамі “ідзіце ў жопу — не замінайце працаваць” зачыняў дзверы студыі, у аэрапорце “Менск-2” сядаў самалёт з прадстаўніком “Іў Рашэ”.

Важны начальнік сеў у машыну, а кіроўца ўключыў FM-прымач. Калі машына ўехала ў Менск і наблізілася да цэнтру, прымач аўтаматычна пераклучыўся на “101,2”. Па ідэі, прымач ня мусіў быў пераклучыцца, бо ня мусіла быць этэру. Але этэр быў. Усе пятнаццаць-дваццаць хвілінаў дарогі да гатэлю прадстаўнік “Іў Рашэ” слухаў: “Олечка, сэксуальнее — Ів Ро-о-шэээ...” “Ох! Ів Рашээээээ...” — “З прыдыхам, сэксуальнее — І-і-в Ра-аашээ-э...” — “Ха-ха!...” — “Ну, так стагнаць зусім ня трэба! Крыху эратызму — Ів Рашэээ...”

Р. С. Дагэтуль для многіх застаецца загадкай, чаму “Іў Рашэ” адмовіліся ад кантракту на рэкламу — такі піяр, і зусім бясплатна! ☺

Што прасьпяваў Кульлінковіч?

Кася Камоцкая рабіла ў простым этэры праграму “ПраРок”. Запашала ў студию ня толькі музыкаў зь сяброў-дыназаўраў, але й рокараў-пачаткоўцаў. Напрыклад, рокабільшчыкі з “Мэтэора” сталі вядомымі ў Менску дзякуючы Касі. Прычым іхняя расейскамоўная песьні Кася ня ставіла ў этэр, адно ангельскамоўная...

Што да агульнай моўнай палітыкі, расейскія песьні радыё не круціла прынцыпова. Але ў нетрах калектыву ішлі на гэты конт дыскусіі, маўляў, трэба ахопліваць больш аўдыторыі. Прапаноўвалі зрабіць “расейскую гадзіну”. (Кштату “Russian Page” у колішняй газэце “Свабода”.) Урэшце дыскусіі скончыліся як пачаліся — захаваўся *status quo*. Радыё і без расейскай мовы за паўгоду сталася лідэрам у інфармацыйным полі. А значыць набірала абароты ў рэкламе і трывала стаяла на нагах у акіяне бізнэсу.

Кропку ў “расейскім пытаньні” паставіла праграма “ПраРок”. Кася дэкларавала, што паколькі беларускага року мала ў прынцыпе, то для выбітных выканаўцаў трэба рабіць выключэньні, і запрасіла ў студию лідэра гурту “NeuroDubel” Аляксандра Кульлінковіча. Гэта было ў 1996 годзе, калі дзюбялі яшчэ ня мелі ў сваім рэпэртуары беларускіх песень, затое выконвалі багата зь ненармаванай лексыкай. Таму Кася папрасіла Кульлінковіча падабраць для этэру “нармаваная” песьні.

Размова з госьцем “ПраРоку” прайшла пасьпяхова, запусьцілі разьвітальную песеньку... Аж раптам Кульлінковіч спахапіўся: “Там жа ж у адным куплеце паўтараецца мацернае слова!” І кінуўся да гукарэжысэраў: “Хлопцы, сачыце за маёй рукою, калі махну, рабіце “пі-і-п”.

Тое, што паляцела ў этэр на хвалі 101,2 FM на паперы можна перадаць прыблізна так: “Я уёб@щем — пі-і-іп, я уёб@ще — пі-і-і-і-іп...”

P. S. Празь пяць хвілінаў Аляксей Маўзон — тагачаны адміністратар дзюблялёў — прыехаў на таксоўцы з кветкамі й шампанскім — ТАКОЙ дармавой піяр-акцыі ён не чакаў. У Кульлінковіча дагэтуль часам пытаюць: “Саша, дык што ж ты сьпяваў замест “п-і-п”?”

Шлёма, “Зьміцер Загорская” і “Алена Халезін”

У гісторыі з Кульлінковічам ёсьць яшчэ два героі — гукарэжысэры Анатоль Додзь і Шлёма (Сяргей Лябандзіеўскі). Кожны раз, калі мы яе згадваем, падкрэсьліваем, што фішкі на пульце круцілі ажно ДВА гукачы. А Толік са Шлёмам кожны раз тлумачаць, што акурат напярэдадні прывезьлі новы пульт, і яны не пасьпелі разабрацца ва ўсіх функцыях.

Калі Толік ужо на той момант быў профі, дык Шлёма толкі пачынаў узыход сваёй гукарэ-

жысэрскай зоркі. І, як водзіцца, аднойчы пера-
ацаніў свае сілы. Мы з Вольгай Бабак рыхтавалі
сьвяточную віншавальную праграму да першых
народзінаў газеты “Имя”. Гэта было “партый-
нае спэцзаданьне” нашага біг-боса Жанны Мі-
калаеўны Літвіной.

Мая задача была ня толькі ў тым, каб
весьці гадзінную праграму разам з Вольгай,
але і падрыхтаваць стужкі з галасамі
ИМЯніннікаў. Кацярына Высоцкая, Мікалай
Халезін, Марына Загорская, Алёг Бебенін, Але-
на Лукашэвіч... Усе-усе журналісты газеты
выказалі мне на дыктафон свае пажаданьні —
якую песьню хацелі пачуць у этэры. Стужкі не-
вялікія, але шматлікія. У той час гукі пускаліся
не з кампутара, а ручкамі. З аўдыёкасэты —
голас. PAUSE. З CD песьня — зноў стужка PLAY,
пакуль ідзе голас, падводка-адводка вя-
доўцаў, трэба пасьпець замяніць дыск. Стопка
дыскаў была вышынёй зь сярэдніх памераў
тэлевізар. Карацей, ювэлірная работа, якая
патрабавала ад гукарэжысэра спрыту і
пільнай увагі.

“Шлёма, — кажу, — у мяне да вас спра-
ва”. — “Ай, не замінайце, я заняты”. — “Шлё-
ма, важная партыйнае даручэньне, давайце
пакажу, што дзе ляжыць”. — “Заўтра перад этэ-
рам пакажаце”. — “Шлёма, вось дыскі і сцэнар,
паглядзіце, а перад этэрам за паўгадзіны да-
вайце яшчэ раз нагадаю, што дзе ў сцэна-
ры”. — “Угу...”

Шлёма ўляцеў у студыю за паўхвіліны да
старту. У нас стан быў блізкі да шоку. “...А ця-

пер пажаданьні ад “Кацярыны Высоцкай”, — абвяшчаю я. І сьледам гучыць бадзёры голас Мікалая Халезіна. Пакуль ідзе песня, мы равем на Шлёму... Ай! Можна сказаць рвем Шлёму. Я дакладна. А Воля — чалавек далікатны... “А цяпер — Алег Бебенін”, — і ідзе голас Марыны Загорскай. І так — амаль гадзіну. Пасярэдзіне праграмы Вольга паклала заліты сьлязьмі твар на далоні: “Вядзіце далей, Севярын, я болей не магу”. Але мы разам давялі/дацягнулі да канца праграму.

Мы баяліся выходзіць са студыі, а выйшаўшы, у жаху глядзелі на тэлефонныя апараты, якія пачалі разрывацца. У слухаўках зьвінелі знаёмыя галасы, якія толькі што гучалі ў этэры: “Дзякуй вам вялікі за віншаваньне! Мы так сьмяяліся! Гэта крута, гэта проста супэрская знаходка!..”

Адна фраза Ахрамовіча

Вядома, часам бываюць сытуацыі, калі менавіта гукарэжысэр ратуе ЎСЁ. Напрыклад, імідж вядоўцы і нават усяго радыё.

Толькі адзін Гена Кесьнер на радыё “101,2” умудраўся трапляць у фантастычныя паводле сваёй малой верагоднасьці сытуацыі. Адночы чытаў навіны і проста ў этэры пад ім зламалася крэсла. Кесьнер з крыкам “Ё...б тваю маць!” паляцеў на падлогу. Гукарэжысэр Алеся Верас

таксама паляцела на падлогу, але ад сьмеху. У момант падзення яна пацягнула за сабой фішкі на пульце і выключыла гук.

А бывала, што імідж ратаваў чалавека.

Дагэтуль мала хто ведае, што калі б ня Міша К., радыё магло б і ня быць. Дзякуючы Мішу, хваля 101,2 была аформленая і выдзеленая. Ня ведаю, як Сяргей Ахрамовіч, а я такіх нюансаў пэўна ж ня ведаў. Я быў тым, хто завецца “малады супрацоўнік”. Пару месяцаў, як вёў праграму французскай музыкі “NRJ”. А Сяргей тады яшчэ ўжываў.

І вось, я вырашыў праставіцца старэйшаму калегу. Набыў бутэльку гарэлкі, запівон, і мы селі за сталом у далёкіх пакоях. Радыё плянавала пашырацца і ўзяло ў арэнду плошчы за студыяй, каб там зрабіць студыю-прадакшн. Пляны былі грандыёзныя на ўсё.

Замкнёны старасьвецкі дворык, аколаны двухпавярховымі будынкамі, жыў напоўніцу. На сьвяты (народзіны, сярод іншага) выносілі сталы, накрывалі, і два-тры дзясяткі чалавек адгукаліся на вокліч завадатара: “За радыё “101,2” як жахнем!” “Жахнем-жахнем-жахнем”, — нясло рэха над цэнтрам Менску дружны адказ. (Паводле легенды, традыцыю “жахаць” запачаткаваў журналіст “Беларускай маладзёжнай” Віталь Сямашка.) Самае сьмешнае, што наўкола былі: Цэнтральны РАУС, Сьледчы камітэт МУС, Менскія гарадзкая і раённая пракуратуры, Рэспубліканская пракуратура, а Міністэрства надзвычайных сытуацыяў дык увогуле проста праз дарогу...

Але калі я набыў пляшку гарэлкі, каб выпіць зь легендарным Сяргеем Ахрамовічам, была зіма, і столікі не выносілі на двор. Мы сядзелі ў далёкіх пакоях, выпівалі, і я слухаў расповеды Ахрамовіча пра далёкія рэйды на вайсковым караблі, дзе Сяргей пасля іньязу служыў перакладчыкам — перахопліваў балбатню амэрыканскіх матросаў.

Прыблізна на палове бутэлькі ў пакой уварваўся Міша К.: “Сядзіце, п’еце! Пасля пачнеце сраць і трахацца”.

Паўза. Абурэньне, сьмех... Усё-ткі абурэньне.

Сяргей Ахрамовіч прабурчэў у сваю даўгую бараду, маўляў, ідзіце, Міша, сваёй дарогай. І працягнуў гісторыю, як ледзь ня кінуўся ў мора, каб пераплыць на амэрыканскі карабель.

Наступны дзень. Каля 12-й. Міша быў трэцім з афіцыйных дырэктараў, над якімі стаяў проста біг-бос — Жанна Мікалаеўна. Я сядзеў за сталом у куце, а Жанна і тры дырэктары — Зьміцер Н., Зьміцер Б. і Міша К. — размаўлялі з патэнцыйным спонсарам. Спонсар быў з далёкага Захаду. Дагэтуль не ўяўляю ягоную ступень валодання расейскай мовай, але падазраю, што слэнгу ён ня ведаў. На стале стаяла аджаркаваная бутэлька каньяку.

І раптам увайшоў Сяргей Ахрамовіч. Ідучы міма, ён прабурчэў у бараду ціха, але выразна: — Сядзяць, п’юць, пасля пачнуць сраць і трахацца...

І выйшаў у курылку.

І толькі Міша К. меў асэнсаваны выраз ва-чэй, калі астатняе кіраўніцтва разгублена ўзьняло бровы, спрабуючы сьцяміць, ШТО ім пачулася.

Літры на 101,2

Вольга Гардзейчык:

“Сьвяткаваньне народзінаў аднаго з ша-ноўных дырэктараў “101,2” распачынаецца кры-ху раней, чым заканчваецца этэр. Вядома, калі ўсё нарэзанае, накладзенае і налітае, калектыву не стае моцы чакаць. Таму пры сумнай згодзе вядоўцы этэру Вольгі Бабак усе радасна пачына-юць сьвята. Тосты, жарты, анэкдоты, песьні-пляскі... І, канечне, усё гэта пад гукі роднага этэ-ру, які набліжаецца да заканчэньня (а Вольга, ад-паведна, да нас). Апошні выпуск навінаў, апошняе надвор’е, зараз будуць фанфары і рас-слабон... І раптам чуюм скорбным голасам Олі-вядоўцы прамоўленае: “Тэмпэратура паветра 18 цяпла, хуткасьць ветру — 8 літраў у сэкунду”.

Душой яна даўно была з намі ☺”.

Р. С. Варта адзначыць, што, у адрозьненьне ад некаторых, Вольга Бабак да сьпірытусовых напояў ставілася на “вы”. Бо адказныя людзі, на якіх шмат адказных справаў, інакш ня ўме-юць. Але была аднойчы даведзеная да таго, што ў краме недалёк ад “Стоадзінкі” папрасіла паўлітра хлеба.

Трупы на 101,2

Вольга Гардзеічык:

“Пасья сьвяткаваньня калектывам “101,2” альтэрнатыўнага Новага году ў вядомага гукача і дзеяча радыё Толіка Додзя (альтэрнатыўны Новы год сустракаўся 5 сьнежня. Чаму ў гэты дзень? А проста так — бяз даў прычыны. — **С. К.**), вяртаюся ад Толіка Додзя з Калодзішчаў у горад, каб весьці этэр — сваю праграму. Бліжэй да 14-й гадзіны сядоў ў студыю са сьпісаным аркушыкам праграмы “Miensk, mon ami”, каб распавесьці менчукам гэтым разам пра паўстаньне беларускага тэатру. Гаворачы пра Францішка Аляхновіча, слова “антрэпрэнэр” вымаўляю (о жаж!!!) з трэцяй спробы. Гукач хіхікае, а я хутка зазіраю ў аркушык і, пабачыўшы гэтае слова далей у тэксьце яшчэ два (!!!) разы, вырашаю, што буду яго проста абмінаць. У выніку напрыканцы праграмы гучыць мядовым голасам прамоўленае: “З тае пары яшчэ доўгі час трупы Аляхновіча і Ждановіча гастралювалі па Беларусі...”

Чэслаў Мілаш: чэх ці паляк?

Можаш сьцьвяджаць, што ня маеш аўтарытэтаў, што ты самадастатковы круты чэл і г. д. Але пры сутыкненьні зь Вялікімі (для кожнага яны свае), ты атрымліваеш ШТОСЬЦІ.

Эмоцыі, энэргетыку, флюід... Можаш убачыць Вялікага зблізу, можаш пачуць яго праз слушаўку ці нават пагаварыць зь ім на роўных. А яшчэ можаш упусьціць сваю, напрыклад, журналісцкую ўдачу. На ўзор як адбылося ў студыі на Рэвалюцыйнай, 8-А.

Я сядзеў за кампутарам бліжэй за ўсіх да студыі. Праца была скончаная. Хтосьці блукаў у сеціве, хтосьці ганяў монстраў у кампутары, хтосьці варыў сабе каву... Званок тэлефона са студыі быў навязьлівы. Мне было ляніва. Я чакаў, калі перазвоняць на іншы нумар, і ўсе чакалі. Але Іначка Студзінская ня вытрымала дыгнеўна падбегла да апарата: “Алё?!” Праз сэкунду Іначка зьмяніла інтанацыю на прыцішаную, замітусілася, закрыла дзьверы ў студыю. А праз дваццаць хвілінаў выйшла з пытаньнем: “Народ, а хто такі Мілаш?”

“Па-мойму, чэх нейкі”, — мэлянхалічна адгукнуўся гукарэжысэр Валодзя Сакульскі. “А не паляк?” — “Не-а...” — “А так добра па-польску гаворыць”.

Яны яшчэ доўга спрачаліся, чэх ці паляк “нейкі Чэслаў Мілаш”, а я сядзеў, абхапіўшы галаву рукамі. “Я ледзь выкруцілася, — страктала Іначка, — ну, распытвала, ці ведае ён Беларусь і што пра яе думае... А хто ён такі? Палітык?..”

Іншы журналіст — Юрась Карманаў — на наступны дзень ня меў зьбянтэжанага выгляду, калі між іншым патлумачыў: “Я напісаў Мілашу на эмэйл, дамовіўся, што а 19.00 па нашым часе затэлефаную, ды ў мяне з галавы вы-

лецела. Дык гэта ён сам ператэлефанаваў з Каліфорніі”.

Сказаў ды забыўся, заклапочаны будзённымі журналісцкімі справамі...

Мабільная п’еса

Дзейныя асобы

Генусь Кесьнер — журналюга, імяніннік.

Паша Курза — кампутаршчык.

Віця Корзун — госьцік дарагі.

Толік Додзь — гукарэжысэр.

Месца дзеяння — адна сабе рэдакцыя.

Пры стале Генусь, Паша і Віця. У абодвух апошніх мабільнікі, па якіх яны ўвесь час размаўляюць.

Генусь выпіўшы: лірычна-сумны, ківаецца і ўздыхае.

Прысутныя патроху выпіваюць. Усе перакананыя, што Толік цяпер за мяжой. Гэтая акалічнасьць абыходзіць, хіба, Генуся. Зрэшты, ён думае пра сваё.

Паша дастае мабільнік, набірае нумар Віці, адварочваецца ад стала і кліча.

Паша. Алё, алё! Віця? Гэта Я, Толік! Дай слухаўку Генусю!

Віця перадае слухаўку.

Паша (*седзячы сьпінай да Генуся*). Алё, Генусь? Гэта нехта Толік. Здароў, віншую з народзінамі, шчасьця, посьпехаў і г. д.

Генусь (*гледзячы на Пашу, млее ў слухайку*). Т... Толічак!.. Дзякуй! Ты ўжо вярнуўся? Пры-ы-яжджай да мяне. Што? Нічога ня трэба, усё ёсьць, ты толькі сам прыяжджай! Алё!.. Цьфу, бляць, штосьці абарвалася.

Віця з дакорам глядзіць на Пашу. Маўляў, ці не перабралі з жартам? Генусь шчасьліва ківаецца, адначасова налівае ў чацьверты кілішак. Раптам званок у дзьверы. Генусь бяжыць адчыняць.

На парозе стаіць той самы Толік, які толькі ў той дзень прыехаў з-за мяжы і падлучыўся да мабільнага апаратара, ягонага нумару яшчэ ніхто ня ведае.

У Пашы вочы на ілбе, а Віця ашалела пытаецца поглядам: “Ты з каго, Паша, зьдзекуеся?”

Генусь. Толік, ты так хутка прыехаў! На таксоўцы? Быў побач? Ой, навошта ты набыў пляшку, у нас усё ёсьць, я ж табе казаў. Ну, ды ладна, заходзь, заходзь...

Толік нічога не разумее, але й не перапытвае.

Да канца вечара Генусь радасны. Паша і Віця сядзяць аслупянелыя. Няное пытаньне ў Віця выхвачах: “Ты з каго зьдзекаваўся, Паша?” Шок ад сутыкненьня зь містыкай.

Заслона

Жан-Поль Тукін

Цюкіным па старой памяці мяне клічуць знаёмцы з радыё “101,2”, а таксама тыя, хто тусаваўся разам са стоадзіншчыкамі на Ваньковічы. Я рыхтаваў тэкст сваёй першай праграмы на “101,2” — праграмы французскай музыкі пад назвай “NRJ” (“Эн-Эр-Жы”) — “Les nouvelles du rock pour la jeunesse” (“Навіны року для моладзі”). Рыхтаваў у кватэры Касі Камоцкай. Па-першае, весьці праграму на пачатку мы мусілі (і вялі пэўны час) разам з Касяй. Па-другое, сваю дабітую друкарку—“Рамашку”, купленую за дзье пляшкі піва ў сябра, які набыў кампутар, я занес да Касі, каб пісаць разам. Па-трэцяе, напярэдадні там сабралася кумпанія, а на раніцу ўсе пайшлі гуляць па Менску, у кватэры застаўся я адзін, каб напісаць-такі тэкст.

Друкаваць я тады ня ўмеў. Плясь — ёсьць адна літара. Пашукаў, пашукаў, плясь — ёсьць другая. Плясь, плясь — за пяць хвілінаў сказ ёсьць. Да таго ж галава гудзе, вадзічкай увесь час хочацца паласавацца. Калі Кася і К° сыходзілі, на старонцы быў адзін невялікі абзац. А старонак мусіла быць шэсьць-сем. Як толькі кумпанія зваліла (гадзінцы аб 11-й), я пайшоў да канапы працаваць. І хоць узяўся каля 20-й, падаецца, толькі сеў за друкарку — вяртаюцца. Журналіст Алесь Дайнэка чуе замаруджаны ляскаў друкаркі і дражніць з калідору: “Цюк... Цюк... Ну, пакажы, колькі ты ўжо нацюкаў... Усяго столькі за цэлы дзень?!”

Дык ты ж ЦЮКІН!" Паколькі праграма была прысьвечаная французскай музыцы, Кася мянушку павярнула на французскі манер — Цюкэн.

На "101,2" працавала Іначка Студзінская. Аднаго разу яна падышла да мяне і сказала: "Слухай, Цюкін, які ты сабе прыгожы псэўданім узяў — Севярын Квяткоўскі".

Доўга сьмяяліся тады, пасьмяяліся і празь дзесяць гадоў.

За прамінулы час я ў некалькіх эсэ згадваў сваіх сваякоў — Квяткоўскіх, а на выпадак зь Іначкай зусім забыўся. Хіба Вольскі, Глёбус ці Кася часам нагадаюць пра Цюкіна. І вось сядзім аднойчы ля "Цэнтральнага" зь Ігарам Бабковым і Адамам Глёбусам. Я распавядаю пра свае пакуты дзяцінства, што ніводны аднагодка ня мог вымавіць імя Севярын, што ў мяне пыталіся, ці ня пшэк я, ці не прыбалт, і што мне хацелася быць альбо Валодзем, альбо Ігарам. Глёбус аповед слухаў з усмешкай, а Бабкоў захоўваў сур'ёзны выгляд:

— Ведаеш, Севярын, у часе адной бядеды я запытаўся ў Касі, ці сапраўднае прозьвішча Цюкін. "Вядома!" — бадзёра адказала мне Кася. Я да гэтай хвіліны быў перакананы, што Севярын Квяткоўскі — твой псэўданім.

БДуркаватасьці

Хто такі Шворык, дзе ён і чым займаецца, я цяпер ня ведаю гэтаксама, як і ў часы студэнцтва. Шворык — даўні прыяцель маёй даўняй прыяцельніцы Олі, якую я цяпер бачу гады ў рады. А на пачатку 1990-х гасьцяваў у яе часьцяком. З размоваў я запомніў мянушку Шворык, бо прыкольная й выразная. Тут і Шарык, і Швондзер і Шурык. Аднойчы Оля распавядала пра Шворыка, дзівілася, што той здолеў паступіць у ВНУ...

Я зь дзяцінства хацеў мець вусы. Да дваццаці гадоў адгадаваў як трэба. І вось, вяртаюся я ад Олі ў трамваі нумар 1 зь Зялёнага лугу ў цэнтар. Перада мной два маладзейшых хлопцы, абмяркоўваюць, хто паступіў, хто не. “Шворык, здаецца, не паступіў”, — кажа адзін. “Не, — кажу, — паступіў Шворык”. Хлопцы здзіўлена азірнуліся, падзякавалі за інфармацыю і працягнулі сваю размову.

Праз тыдзень я зноў у Олі. Яна са сьмехам пераказвае гісторыю сваіх знаёмцаў: “...І тут я сказаў, што Шворык не паступіў. А з-за сьпіны голас, маўляў, не, паступіў ваш Шворык, паступіў. Мы, блін, паварочваем галовы, а там сядзіць такі... Ну... З тыквай беларускага нацыяналіста!”

З “тыквай беларускага нацыяналіста” я паступіў на гістфак БДУ.

Яноўскі, Алэг Іванавіч

Гістфак на пачатку 1990-х быў апірышчам дэмакратыі. Я занес на свой курс трасцу пад назвай гульня ў покер. Гулялі картамі і касьцямі, седзячы за старымі партамі перад актавай залай. Палілі, пілі піва, лаяліся матам (нэрвовая напруга!). Некаторыя ад восьмай раніцы да позьняга вечара, калі закрываўся будынак. Толькі пры зьяўленьні дэкана Пятра Шупляка ўсё хавалі. А вось пры ягоным намесьніку Алэгу Яноўскім адно не мацярыліся, а так... нават цыгарэты не хавалі. Яноўскі казаў: “Ну, ну... Сустрэнемся на экзамене”.

Аднойчы ў 1992 годзе я не пайшоў на апошнюю пару. Зайшоў у буфэт і ўзяў пляшку піва. У той час у буфэтах некаторых ВДУ прадавалі піва. А ў колішняй партшколе, цяпер філфаку, што месціцца за дзесяць хвілінаў хадзі ад гістфаку, па камуністах засталіся таксама: каньяк, шампанскае, сухачы розныя, мадэра, херэс... Вось туды, на філфак, пасья майго візыту ў факультэцкі буфэт нам і давялося хадзіць.

А рэч у тым, што я ўзяў яшчэ пляшку піва. Зайшоў аднакурснік, далучыўся зь півам. Праз паўгадзіны нас было пяцёра... Калі зайшоў тагачасны намесьнік дэкана Яноўскі, усе пяць круглых сталоў былі ссунутыя разам, і чалавек зь пятнаццаць-дваццаць у абдымку гайдаліся й сьпявалі: “Дробна драбніца, дробна драбніца...” Ад наступнага дня піва на гістфаку ВДУ не прадавалі.

Яноўскі прымаў іспыт на трэцім курсе — па старажытнай расейскай гісторыі. Перад іспытам я адзеўся наступным чынам: сьветлы пінжак, сьветлая кашуля, гальштук-селядзец каапэратыўнае вытворчасьці 1987 году, начышчаныя пантофлі і драныя-перадраныя джынсы 1985 году выпуску. 38 латак, 157 дзірак — проста шык! Маці — прасунуты чалавек і ўспрымала мой панк спакойна. Толькі ня ў дзень іспыту! Маці стала перад дзвюрыма й сказала штосьці накшталт “толькі праз мой труп”. Давялося пераадзявацца на лесьвічнай пляцоўцы...

І вось, у дранных джынсах я здаю іспыт па расейскай гісторыі. Пытаньне трапілася сумнае, пра 1634 год, пра канчатковы захоп Смаленску маскалямі. Я распавёў. А Яноўскі пытаецца: “Назавіце імя расейскага афіцэра, які найбольш вызначыўся ў бітве”. Я, блін, буду яшчэ іхных матросавых вучыць!

А цяпер, уласна, — дзеля чаго гэта ўсё распавядаю. Яноўскі ўзяў залікоўку і сказаў: “Квяткоўскі, ты ж разумны хлопец! Навошта я буду цягнуць цябе на чацьверку?” І паставіў трайбан.

Піва, Бандэра і прынцыповасць

Першы курс. Іду праспэктам ля Кастрычніцкай. Іду й ведаю, што зусім побач на маім факультэце адзначаюць Дзень гісторыка. Там весела (і піва яшчэ прадавалася). А ў кішэні ані “вавёркі” (купюры ў 50 капеек). А што за студэнкае сьвята бязь піва? Розум гаворыць: “Ідзі як ідзеш, дыхай сьвежым паветрам”. А ўнутраны голас кажа: “Ну, ясна! Давай, рулі на гістфак”. Я й паруліў.

Хаджу-тусуюся, яшчэ мала каго ведаю — нават капейчыну на піва няма ў каго стрэльнуць. Ажно бачу выкладчыка, у якога на пінжаку жовто-блакытны і бел-чырвона-белы значак — два ў адным. Выкладчык на падпітку, з чарговай пляшкай піва ў руках. Я падыходжу і наўмысна кідаю фразу, у якой прысутнічае слова “Бандэра”. “Ну-ка, ну-ка, малады чалавек, што вы там казалі пра Бандэру?” Ну, кажу, што файны вобраз — Бандэра, грунтоўны, ёмісты...

...Калі выкладчык прастаўляў мне восьмую пляшку піва, я ўжо мала разумеў. Заставалася толькі адчуваньне захапляльнае дыскусіі. Студэнты з зайздрасьцю назіралі за нашымі дэбатамі. Я на тыдзень стаўся зоркай факультэту — сам Ёўтухоў праставіўся першакурсніку! Па адзінаццатай пляшцы на разьвітаньне выкладчык мне сказаў: “Як вашае прозьвішча?.. Квяткоўскі? Ну, Квяткоўскі, вы мне будзеце здаваць і здаваць!”

І праз год я пачаў здаваць і здаваць: з тройкі на чацьверку. Таму што Ігар Арэставіч

Еўтухоў — прынцыповы чалавек. А гісторыю сярэднявечча я так і ня вывучыў. Затое піва цяпер магу выпіць сапраўды шмат.

Вяроўкін, маскаль і палец

Ростам пад мэтар дзевяноста, Уладыслаў Вяроўкін (цяпер вядомы як Вяроўкін-Шалюта) быў “юнашам бледным са ўзглядам гарашчым”. Нас уражвала: як чалавек з такім экзатычным прозьвішчам можа быць беларускім шляхціцам?! Маскалёў і камуністаў на нях не трываў. Вылазячы аднойчы з каламасы ля плошчы Леніна Вяроўкін выставіў на агульны агляд руку: “Во! Мяне маскаль за палец укусіў!” Такі вобраз мусіў быць увасоблены ў мастацтве! Ну, я і ўвасобіў. У мяне дагэтуль у архіве ляжыць рукапіс міні-п’есы, напісанай а-ля Хармс, пад назвай “Паэма Вя”: галоўныя падзеі адбываюцца ў вар’яцні, у адной краіне на зьмене эпох, а Вяроўкін робіцца прэзыдэнтам.

З новага корпусу гістфаку знялі шылду з бээсэсэраўскай “капустаў”, а з “Пагоняў” не павесілі. Засталася пустая драўляная шылда. Я намалюваў крэйдай на дошцы: “У гэтым будынку ад 1990 году вучыцца Ўладзіслаў Вяроўкін”. Два месяцы літары сустракалі студэнтаў і выкладчыкаў, ажно пакуль дэкан заўважыў...

Альбо, памятаю, усю ноч маляваў на ватмане плякат, дзе абвяшчалася, што 7 лістапада ў актавай залі адбудзецца факультэцкая ўрачыстасьць з нагоды юбілею Вялікага... Не, не Кастрычніка — Вялікага і Ўжаснага Вяроўкіна.

Пра папулярнасьць асобы Вяроўкіна сьведчыць, нарэшце, той факт, што ў адным са студэнцкіх спэтакляў мае аднакурснікі выкарысталі імя Вяроўкіна як пэрсанажа. Пэрсанажа абсурднага. Клясыка жанру, калі раз-пораз на заднім пляне зьяўляецца дзіўнаваты герой і робіць штосьці недарэчнае. Уся роля заключалася ў тым, каб у самы нязручны момант голас за кулісамі абвяшчаў: “І тут зьявіўся Вяроўкін”. Пэрсанаж выходзіў з адных кулісаў, казаў кштальту: “А што вы тут робіце?” — і сыходзіў у супрацьлеглы бок.

Цяпер, ведаючы пра Вяроўкіна, вы зразумееце, чаму ягонае імя стаіць побач зь імем аднаго з трох “разбуральнікаў СССР”.

Бэдэўнікі: Шушкевіч, Вяроўкін і Андрыеўскі

Карыстаючыся магчымасьцю, хачу папрасіць прабачэньня ў першага кіраўніка незалежнай Рэспублікі Беларусь. Не без майго ўдзелу аднойчы Станіслаў Шушкевіч на хвіліну трапіў у няёмкае становішча, якое магло перарасьці ў фарс-фэерыю.

Чаму дзяржаўная ўлада з рук Станіслава Шушкевіча выпала і трапіла да хамаў? Мне падаецца, таму што ён сапраўдны клясычны інтэлігентны чалавек. Прынамсі, такога меркаваньня трымаюцца многія. За тое, што “інтэлігент найшоўся”, яго ня любяць пралетары. За тое, што “інтэлігент мяккацелы”, ня любяць тыя, хто ня любіць пралетараў. Усё правільна, але ж у жыцьці Шушкевіча было месца подзьвігу. Адзін зь іх здарыўся ў часе сустрэчы кіраўніка дзяржавы Шушкевіча са студэнтамі й выкладчыкамі БДУ на пачатку 1990-х. Сустрэча ладзілася ў актавай залі галоўнага корпусу, дзе й яблыку ўпасьці не было як.

У залі былі і дэкан Пётра Шупляк, і студэнт Уладыслаў Вяроўкін. Што да Андрэя Андрыеўскага, сярод іншага, ён быў цэнны калярытным выглядам. Вялікі правільнай формы лысы чэрап з даўгой касічкай, бледны твар, чорныя вочы, і густыя чорныя бровы, якія сыходзяцца на пераносьці. Калі Андрыеўскі прасіў на вуліцы цыгарэту, давалі дзьве, а то й тры.

Сустрэча з Шушкевічам транслявалася ў простым этэры 1-га каналу радыё. Цыдулкі з пытаньнямі прымаў асабіста рэктар Капуцкі. Пытаньні былі ў асноўным пра заробкі настаўнікам, пра закупку казахстанскага збожжа, пра пастаўкі нафты і т. п. І вось, адзін мой прыцель паслаў сваю цыдулку: “Станіслаў Станіслававіч, гавораць, што вы паляк, ці праўда гэта?” Шушкевіч пачаў адказваць і расьперажываўся. Казаў пра маці-каталічку, пра адну шаснаццатую польскай крыві, урэшце,

раззлаваўся на аўтара пытання і на сябе — за тое, што пачаў так доўга і сур’ёзна тлумачыць. Ледзь скончыў адказ.

Шушкевіч адказваў на мове пытання, то бок працэнтаў на восемдзсят па-расейску. Наступная цыдулка была такая, маўляў, тут ёсьць замежныя студэнты з этнічных белземляў, дык адказвайце на зразумелай усім прысутным мове — беларускай. Але Капуцкі пачаў цэнзураваць цыдулкі і нашую паперку не прапусьціў.

Зь цягам часу пытанні й адказы пра заробкі, збожжа й нафту рабіліся ўсё больш занадуднымі. І вось мы напісалі наступную — трэцюю — цыдулку. Цяпер прызнаюся, што зьмест цыдулкі цалкам належыць мне. А каб паперчына напэўна трапіла да выступоўца, мы адправілі ў экспэдыцыю Андрыеўскага. Андрусь узьняўся з прыступак, дзе сядзелі тыя, каму не хапіла крэслаў, і годна і ўпэўнена накіраваўся праз усю актавую залю. Лёгка ўскочыў на сцэну, перавальваючыся, падышоў да гербавай катэдры, ляснуў цыдулку перад носам Шушкевіча і спакойна вярнуўся на месца. Заля аслупячела. “У яго былі квадратныя вочы”, — распавядаў пасья Андрусь.

Неўзабаве інцыдэнт забыўся — настолькі захапляльны для прысутных рэчы абмяркоўваліся: заробкі, збожжа, нафта...

І раптам у цішы залі і ў этэры Беларусі з вуснаў Шушкевіча прагучалі словы: “Станіслаў Станіслававіч, а вось Вяроўкін кажа, што ўсё гэта лухта й няпраўда. А вы як лічыце?”

Паўза.

Гістэрычныя сьмяшкі з розных месцаў залі.

Паўза зацягнулася.

Шушкевіч зморшчыўся, раскрыў рот для адказу і...

Адклаў цыдулку!

Пераадолеў сваё інтэлігенцтва, зрабіў няветлівы ўчынак — не адказаў на пытаньне.

Р. С. Дэкан Шупляк сьвідраваў вачыма аслупянелага Вяроўкіна. А бацька майго аднакурсніка сказаў увечары на кухні: “Слухаў сустрэчу майго сябра Шушкевіча з калектывам БДУ. Добрая была сустрэча, праўда, нейкія ідыёты сапсавалі ўражаньне сваімі пытаньнямі”.

Мяжа дасканаласьці

Асабіста я перасякаў дзяржаўную мяжу і пешкі, і на ровары, і нават на байдарцы. Вядома, на падобную атракцыю мне пашанцавала на новых дзяржаўных межах: на поўначы й на ўсходзе Беларусі, дзе памежны кантроль быў альбо ня надта пільны, альбо адсутнічаў увогуле.

У 1994 годзе за дзесяць даляраў і пляшку гарэлкі мы з прыяцелем трапілі ў машыну дызэля. Я ехаў на месцы другога машыніста, паліў цыгарэту і глядзеў, як над Вільняй сядзе вялікае чырвонае сонца. Назад вярталіся пешшу, праз карчы і завалы абыходзілі памежны пост Каменны Лог. Небясьпеку ўяўлялі ня столькі памежнікі з абодвух бакоў, якія маглі даць добрага штрафу, колькі сапраўдныя сучасныя разбойнікі, што пільнавалі кантрабандыстаў.

Быў час, калі бязь візаў празь літоўскую езьдзілі ўсе пэнсіянэры. Ужо не пабачыш у цягніках Менск — Вільня ці Гудагай — Вільня гуртка цётчак, якія ладзяць супольную малітву, стоячы на каленях проста ў агульным вагоне, перад прыходам беларускіх і літоўскіх памежнікаў і мытнікаў. І не пабачыш ужо, як чалавек дваццаць галоўных рэдактараў незалежных выданняў на нэўтральнай паласе літоўска-беларускай мяжы фатаграфуюцца “ў позе Шарамета”.

Самая вясёлая, хіба, Берасьцейская мытня. Па-першае, тут ходзіць дызэль Берасьце — Цярэспаль, вядомы пад назвай “спіртавоз”, бо ім

карыстаюцца контрабандысты: цёткі-дзядзькі, што нелегальна правозяць сьпірытус і цыгарэты. А па-другое, ідзе цягнік Менск — Варшава, вядомы ў народзе як цягнік “Жыве Беларусь!”, бо ці ня штодня рэйсам карыстаюцца беларускія грамадзкія дзеячы, мастакі, музыкі, літаратары, навукоўцы, бізнэсмэны, а таксама нелегальныя работнікі ў Польшчы. Хтосьці едзе на канфэрэнцыю, хтосьці на канцэрт, хтосьці на вучобу, а хтосьці на цяжкую фізычную працу будаўніка ці гандляра на варшаўскім стадыёне. Едуць і контрабандысты, якія, мусіць, вельмі ўдзячныя палітыкам і грамадзкім дзеячам. Хоць бы за тое, што сьпіс падазраваных апазыцыянэраў штораз папаўняецца, а значыць пільнасьць людзей у пагонах ад контрабандыстаў пераносіцца.

Мяжа дасканаласьці беларускіх журналістаў

Пэўна, тады мы яшчэ ў сьпісах не былі. У кожным выпадку, аднойчы выпадкова мы сустрэліся ў Варшаве зь лінгвістам і журналістам Юрасём Бушляковым. Я вяртаўся з Францыі, Юрась — з Чэхіі. Кожны меў пры сабе сувэніры, пераважна сьпірытусовыя напоі ўсялякіх кшталтаў: ад піва да абсэнту. На дваіх — літраў дваццаць. У часе пасадкі ў цягнік мы перажылі стрэс. Цягнік даганялі на таксоўцы, і

толькі дзякуючы таму, што на “Варшаве Ёсходняй” прыпынак доўжыцца больш як паўгадзіны, мы пасьпелі. Мы пасьпелі за дзьева сэкунды да таго, як цягнік рушыў. Пасьпелі перацягнуць торбы з “сувэнірамі” і юрасёвымі кніжкамі. Пасьпелі ў апошні вагон, а пасья цягалі торбы ў першы. Стрэс быў рэдкасны. І зьнялі мы яго ўдала!

Калі пад’ехалі да мяжы, дык сярод запасаў не было ўжо медавухі “Krupnik” і паловы пляшкі “Wybogowej” гарэлкі. Настрой у купэ панавай эўрапейскі. Мы вялі зьмястоўныя размовы пра літаратуру, беларускую лінгвістыку і Сярэднюю Эўропу. Як “сьвята прыходзіць у прызначаны час”, гэтак не спазьніўся польскі памежнік з традыцыйным “*prosze paszporty*”. Мы павыцягвалі “краснакожыя паспарціны”. За памежнікам няўхільна, няўмольна прыходзіць мытнік. А гэта значыць, што, мажліва, нашыя вадкія сувэніры застануцца на тэрыторыі Польшчы.

Як толькі памежнік раскрыў мой пашпарт, я ўсхапіў рукі дагары: “*Prosze pana, nie chcem do Białorusi, chciał by się zostać w Polsce, jestem azylantem... Azyl! Azyl!*” “Азыль” — значыць “здаюся”, прашу палітычны прытулак. Паляк прамовіў толькі “*on moment, please*”, і зьнік. Больш ні яго, ні польскіх мытнікаў, пагатоў, штампікаў у *paszportach* мы ня бачылі...

Пасьмяяліся, дапілі “Wyborowu”, а ўжо й беларускі кантроль падасьпеў. Першай зайшла мытніца і строга запыталася: “*Что везем?*” Ясна, акрыяны польскім посьпехам, я сказаў,

маўляў, самі глядзіце, а калі што ня так, дык “мы з Польшчы не выяжджалі — штампікаў няма, дык можам абратна вярнуцца”. Бо мы навукоўцы, вяртаемся з канфэрэнцыі і вязем навуковыя кніжкі. Мытніца разгубілася, ледзь прабачэння не папрасіла, і літры сувэніраў спакойна даехалі да Менску.

Пакуль ехалі, палірнуліся півамі “ЕВ-моспе” і “ЕВ-porter”. На вакзале нас акаліла згря таксістаў-фільтроўшчыкаў — чалавек зь дзесяць. Гэта такі від таксістаў, якія гатовыя дзень стаяць, семкі лускаць, каб падлавіць аднаго, хто заплаціць добры куш. Зарабляюць, колькі астатнія таксісты, толькі машыну менш эксплюатууюць і стырно менш круцяць. Кожны зь іх заламваў нам цану, у тры-чатыры разы большую за рэальную.

А цяпер дыялёг, які дазволіў выявіць сярод кіроўцаў калі не марсіяніна, дык ня менш як ахвяру палтэргейсту. “Гэх, няма на вас падаткавай інспэкцыі”, — выразна і павольна прамовіў я. Кіроўцы ўмэнт зьніклі. Застаўся толькі гаспадар машыны, побач зь якой ішла размова. “Ды ня бойся, — працягваў я, — мы не з падаткавай. Мы — з ЦРУ. Прыехалі рабіць рэвалюцыю... Дарэчы, як тут, Л#### у вар’янтю яшчэ не забралі?”

Адказ быў хуткі і шчыры-шчыры... У ранішнім паветры менскага вакзалу звонка прагучалі словы: “Я НЯ ЗНАЮ ХТО ЭТА ТАКОЙ — Я ПАЛІЦІКАЙ НЕ ІНЦЕРАСУЮСЬ!”

Гастралёр Кася і бязмежжа

У верасьні 1996-га, праз колькі тыдняў па закрыцьці радыё “101,2”, Кася Камоцкая прыйшла ў амбасаду Літвы, каб зрабіць сабе гадавую журналісцкую акрэдытацыю пры літоўскім МЗС. Зірнуўшы на прэс-карту радыё “101,2”, літоўскі чыноўнік сказаў: “Дык гэтага радыё ўжо няма”. Прысутны журналіст Юрась Карманаў (па мянушцы Кармась) задаў толькі адно пытаньне: “Гэта афіцыйная пазыцыя літоўскага ўраду?” Акрэдытацыю зрабілі вельмі хутка. Падобная гісторыя з “кропковым пытаньнем” адбылася на беларуска-ўкраінскай мяжы.

У чэрвені 1999 году гурты “Новае Неба” і “Ulis” ехалі на гастролі ў Заходнюю Украіну — у *файнэ місто Тэрнопіль*. Кася ехала з дачкой, а дачка была ўпісаная не ў савецкі замежны пашпарт, а ў пашпарт з “Пагоняй”. Памежнікі казалі, што не прапусьцяць малую. Пайшлі разьбірацца. Начальнік зьмены кажа Касі, што пашпарт ня дзейсны, “адменены”. На гэта Кася рэзка адказвае: “Ня дзейсны, кажаце... Няўжы вы так Лукашэнку любіце?!” “А за што мне яго любіць, — абураецца начальнік, — ён што — красна дзявіца?..”

І малую прапусьцілі, а Кася захоплена сказала: “Якія ўсё-ткі ўкраінцы малайцы!” “Дык гэта ж нашыя”, — адказваем.

Пра піва, сонца і суб'ектыўнае ў рэалізьме

Разважаючы пра мастацтва і рэалізм, я згадаў гісторыю са свайго першага візыту на “Басовішча”. Гэта быў 1992 год. Я першы раз трапіў за жалезную заслону, якая лягнула менш як год перад тым. Што мяне ўразіла ў вёсцы Гарадок Беластоцага ваяводства — гэта вясковая ізба, на якой было напісана “PUNK CLUB”. У беларускіх вёсках тады ведалі адно пра “мэтал” ды “валну”.

Я прывез з сабою бутэльку гарэлкі і зрабіў рускі бізнэс. Бутэльку прадаў, а на атрыманыя злотыя (сотні тысячаў тых яшчэ злотых) набыў чатыры бутэльнікі піва. Усё было файна, і канцэрт, і тусоўка... Увечары я выпіў тыя чатыры бутэльнікі, хтосьці яшчэ півам пачаставаў, я заваліўся спаць у чымсьці намёце, а каля пятай раніцы піва папрасілася абратна — у адпрацаваным варыянце.

Я выбраўся з намёта. Раніца была ясная, сонейка пачынала ледзь-ледзь грэць. Я прыладзіўся побач з дрэвам і пачаў працэс вызвалення ад лішняй вадкасьці ў арганізьме. Каму не вядомая радасьць вызвалення! А надвор'е супэрскае... Настрой быў фантастычны. Раптам я заўважыў, што мэтраў за пяць ад мяне тым жа вызваленьнем займаецца нейкі паляк. Пісаў ён таксама доўга, і пры тым увесь час паўтараў слова *kurwa*. Тое яму не падабалася, тое: і фэстываль, і музыка, і людзі... І вось, заканчваючы

працэс, ён падняў вочы дагары, і прамовіў апошняю фразою, якая супала зь фізіялягічным фіналам: “SŁONCE ROZWIDNIAŁO... BLAĆ!”

Ненатольная прага сьвята

Праз колькі гадоў я ізноў захацеў на “Басовішча”. На ліпеньскае традыцыйнае сьвята. Так хацеў! Сьвята майго юнацтва. Менавіта на “Басовішча” я ехаў упершыню за мяжу СССР. Менавіта на “фэсьце маладой беларускай музыкі” я спрычыніўся да дзівоснага сусьвету альтэрнатыўнай, сапраўднай, жывой беларускай культуры. У вёсцы Гарадок ля сцэны на лясной паляне я ўпершыню ўдыхнуў вольнага паветра, поўнага дзівосных гукаў і словаў... НАШЫХ словаў!

Мінуў час. Пасталелы, я імкнуўся туды ж. Якія праблемы? Сеў — паехаў. А ехаў я зь Вільні. Цягнік Вільня — Беласток ішоў праз Горадню. І не хапала мне драбноткі — ваўчара польскага. Мой вагон спыніўся ў Горадні акурат насупраць вакенца ў будынку вакзалу, дзе тыя ваўчары прадаваліся (самыя танныя, па прымежных коштах). Я з вагону, а там памежнік з каменным тварам. Кажу, маўляў, пусьціце, гражданін начальнік. “Не паложана”. — “Дык мне ваўчар купіць, каб у Польшчу ўехаць...” Высьветлілася, што каб не рабіць літоўцам транзытныя візы, вырашылі папро-

сту іх — літоўцаў (і прочых розных швэдаў) — з вагонаў не выпускаць. “А я? — пытаюся. — Я ж грамадзянін РБ”. А памежнік кажа, маўляў, я такі першы еду — зь Вільні ў Польшчу зь беларускім пашпартам. Такі варыянт інструкцыя не прадугледжвае. Кажа, выпусьціць можна, бо я грамадзянін РБ, а вось абратна ў купэ — не.

А на “Басовішча” так хочацца!

Я засмуціўся, выпіў трохі і вырашыў паспрабаваць дамовіцца з польскімі памежнікамі (колькі разоў бачыў, як суайчыньнікі дамаўляюцца за 10 у. е.). Чым бліжэй польскія памежнікі, тым больш я “засмучаўся”. Груба я размаўляў ці нахабна? У кожным выпадку, ноч правёў у памежным пастарунку ў Кузьніцы і зь пячаткай *ANULOWANO* на ўязным штампце ў пашпарце ранак сустрэў у Горадні.

А на “Басовішча” так хочацца!

За дзесяць баксаў сеў у прыватную маршрутку. І выклікаў надзвычайны інтарэс у беларускіх мытнікаў. Разумеецца, усе людзі як людзі: вязуць недазволенаю колькасьць цыгарэт, сьпірытусу і г. д. Плацяць хабар згодна ўсталяванае таксы, а тут едзе нават бяз торбы. Няголены нейкі, узрушаны...

Мытнікі зь недаверам у вачох і вялікай неахвотай мяне прапусьцілі. І вось я ўжо ў аўтобусе зь Беластоку на Гарадок. У выніку маіх памежных пературбацыяў я спазьняюся на цэлы дзень. Мушу прыехаць пад канец першага дня фэсту. Але ўжо блізка-блізка радаснае спатканьне са сьвятам майго юнацтва!

З трымценьнем у сэрцы пазнаю вёсачкі,
папярэдныя Гарадку, і сам уезд у славутоу
мясьцінку. Вунь ужо і мой прыпынак! Па даро-
зе бадзяюцца юнакі валасата-панкаватага вы-
гляду. Здаецца, нібыта чуваць гукі музыкі...

Аўтобус спыняецца. Ля прыпынку на пыль-
най траўцы сядзяць мае сябрукі! Менскія сяб-
рукі, якіх ня бачыў сто гадоў. Анархісты.
Паўлюк Канавальчык уласнай пэрсонай.
Усьміхаецца, пагляд загадкавы. Вось ён, прад-
веснік карнавалу, што магчымы толькі тут —
на “Басовішчы”!

Я выскакваю з аўтобуса, набіраю поўныя
грудзі паветра і громка вітаюся. Паўлюк радас-
на хістаецца насустрач:

— Прывітаньне-э-э-э-ээээээээээээ...

Разам зь вітальным словам з Паўлюка фан-
тануе струмень невытлумачальнага колеру, квін-
тэсэнцыя ўсяго адчутага й перажытага за пер-
шы дзень “Басовішча”.

Я зразумеў, што не спазьніўся. Сьвята ат-
рымалася. Але на наступнае “Басовішча” ча-
мусьці не паехаў.

Трэцяе вока

Падобная ж гісторыя адбылася з маім пры-
яцелем Дзімам. Мы зь сябрамі вельмі хацелі
сьвята. А Дзіма меў ненатольную прагу не да
сьвята, а да цуду.

Зіма, калядны час, студэнты, грошай няма, а так хочацца сьвята! Я, Віталік і Дзіма бадзя-емся праспэктам. Што рабіць? Гэх, сустрэць бы каго з капейчынай, пазабаўляцца б...

“Хлопцы, хадзем да “Цэнтральнага”, — кажа Дзіма. — Мне ўнутраны голас падказвае”. Тусаваліся мы ў кафэтэрыі гастраному, тусаваліся, і пачалі пераконвацца, што ўнутраны голас, як заўжды, падмануў. Але не! Заходзіць прыяцель Жэня і заяўляе замест вітаньня: “Пацаны, у мяне ёсьць бабкі, давайце гудзец!” “Давайце, давайце!” — радасна падтрымалі мы зь Віталікам. А Дзіма ўпадае ў задумьне. “Ведаеце што, — сур’ёзна кажа ён, — вы гудзіце, а я пайшоў, мне ТЭРМІНОВА трэба ісьці”. “Што такое?!” “У мяне трэцяе вока адкрылася, трэба тэрмінова ісьці ў той бок”, — Дзіма махнуў рукой у бок стадыёну “Дынама”, хуценька разьвітаўся і ледзь не пабег.

Павесяліліся мы тады на славу, не падвёў унутраны голас. Жэня празь міліцыю дадому трапіў, мы зь Віталікам таксама мала што памятаем. А вось Дзіма...

Дзіма прыбегам рушыў празь Менск. Хутчэй, хутчэй, туды... там... яго, штосьці там... чакае. Хутчэй, хутчэй...

Дзіма ледзь стрымаўся, калі на скрыжаваньні трамвайных рэек і вуліцы Сьвярдлова яго спыніў сьвятлафор. Давай, давай! Хутчэй запальвай зялёнае. Трэцяе вока глядзела шырока-шырока — наперад.

Запалілася зялёнае. Дзіма імгненна рушыў. З супрацьлеглага боку рушылі два

бамбізы. Адзін зь іх бяз словаў, не спыняючы хады, кароткім моцным ударам даў Дзіму ў лоб і моўчкі рушыў далей. Дзіма ў пырсках іскар з вачэй ляснуўся галавой на заледзянелы асфальт і на імгненьне зьнепрытомеў.

А калі праз пару сэкундаў апрытомеў, трэцяе вока закрылася.

Сапраўднае ўкраінскае підраздэлэнне

Ёсьць штосьці супольнае ў колішніх жыхароў краіны Ад-Мора-Да-Мора ў стаўленьні да п'яных выбрыкаў на вуліцы, п'янства ў часе працы і апраўленьня фізіялягічных патрэбаў у непрыстасаваных месцах. Вось, напрыклад, паэт Славамір А. аднойчы засумаваў у віленскай кавярні. Узяў ды выліў піва на сьцяну. Афіцыянтка моўчкі выцерла ды сышла. Славiк прагнуў скандалу, а тут... Выйшаў на вуліцу і пачаў гайдаць прыпаркаваныя блізу машыны. "Гэта твая машына?" — запытаўся адзін з патрульных. "Не". "Глядзі, не пашкодзь, дорага плаціць будзе", — папярэдзіў паліцыянт і нават руху не зрабіў, каб затрымаць Славаміра.

А я ў Варшаве на Ёсходнім вакзале запытаўся ў дзяжурных паліцыянтаў, дзе туалет. "А сцы тут, толькі за вагон зайдзі", — радасна паведаміў тоўсты і вусаты капрал. Але самая элегічная гісторыя здарылася ў Львове.

Бязь лішняй сьціпласьці пахвалюся, што мне ўдалося зарганізаваць канцэрт “Ulisa” і “Новага Неба” сумесна з гуртом “Мертвий Півень” у двух альтэрнатыўных львоўскіх клубах, на пачатку 1999-га. Ды што там! Пасьля канцэрту я сваёй песьняй распачаў джэм-сэйшн! Я сьпяваў “Карчомку” (“Хай-ку-жыдоўку”), на бэк-вакале была Кася, на гітары падыгрываў Слава Корань, а таксама гралі музыкі з гуртоў “Мертвий Півень” і “Плач Єрэмій”... Нараніцу мы пайшлі сьнедаць у гатэльную кавярню.

А там за адным столікам сядзяць чатыры міліцыянты: два сяржанты, прапаршчык і капітан. А перад міліцыянтамі графінчык з гарэлкай.

Уявіць у Менску мянтоў, якія б пры поўным парадзе: з дубінамі, пісталетамі, рацыямі й кайданкамі — у цэнтры гораду ў кавярні пілі гарэліцу, я не магу. Але ж, падумаў, вольныя людзі ў вольнай краіне скончылі цяжкую начную зьмену і перад адпачынкам вырашылі ўзяць па 50.

Я ў Менску п’яных міліцыянтаў бачыў. Бачыў, як пасьля начной зьмены пры поўнай амуніцыі глушылі чарніла на вуліцы. Але не адкрыта, а схавана — у кустах.

Ну, а львоўскія тым часам узялі яшчэ графінчык. Твары ўжо чырвоныя, наліваюць ды тосты гавораць — па-ўкраінску, зразумела. Раптам у кавярню заходзіць яшчэ адзін сяржант — здаровы такі, зь вялікім фінгалам пад вокам:

— Товарышу капітане, вас тэрмінова выклякаюць до начальніка.

І перад тым, як пайсьці на працу, капітан
узьяў аглаблёвую:

— Ну, за то, шоб наше падраздэлніе в на-
ступному кварталі отрымало прэмію!

КАМУНІКАТ.ORG

Багатыры і самураі

Мы сядалі ў рэдакцыі “Нашай Нівы” пасля задачы нумару. Старэйшыя заводзілі няспешную прыязную размову... “Мужыкі, уяўляеце, а дзевяноста гадоў таму ў Вільні... маладыя хлапцы гэтаксама сядалі ў рэдакцыі “Нашай Нівы”...” — любіў казаць Дзядзя Пеця.

Гэта я прыдумаў мянушку для Сяргея Дубаўца — Дзядзя Пеця. Бо на пачатку ня ведаў, як да яго звяртацца. “Сяргей Іванавіч” — не па-беларуску (імя па бацьку ўжывалася толькі па-прыколу). “Спадар Дубавец” ці “спадар Сяргей”? Занадта афіцыйны гэты “спадар” для калегаў-аднадумцаў. На “ты”? Піетэт не дазваляў. А Дубавец любіў пабурчэць на маладзейшых аўтараў: “Што вы за тэксты здаеце?! Вы іх хаця б перачытваеце? Куча ачапятак, недакладнасьцяў... Здалі і пайшлі. А хто выпраўляць будзе — дзядзя Пеця?” Альбо: “А дзядзю Пецю сядзі, выпраўляй”.

Бывала, вядома, што трэба было ісьці ў начнік. Часьцяком хадзіў я сам альбо ў кумпанействе з кімсьці з рэдакцыі. “Дык вось, — казаў Дзядзя Пеця, — у адрозьненьне ад нас тыя нашаніўцы самі па начніках не хадзілі. Яны выклікалі гарадавога, давалі яму рупь, і ён ім усё прыносіў”. Альбо: “Уяўляеце сабе Янку Купалу? Апануты па-моднаму, сядзіць у нятаннай рэстарачыі “Зялёны Штраль”, п’е дарагі каньяк, паліць дарагую цыгару, вакол *человек* завіхаецца, *чего изволите*, у парцяляне кава духмяная, грае музыка, дамы ў вечаровых сукнях...

А Купала піша на сурвэтцы: “Я мужык-беларус, пан сахі і касы...”

“Наш лёзунг — ніводнай паблажкі чытачу”, — казаў Дубавец і вяртаўся з кухні-курылкі да свайго кампутара.

Так і мы зь вярстальнікам газеты Віцём Корзунам не давалі паблажак выпадковым суразмоўцам, якія чапалі нашаніўскія тэмы. Напрыклад, тэму беларускай мовы.

Шматпакутная “Зуброўка”

Неяк з Корзунам мы прыселі на аўтобусным прыпынку, што побач з “Акіянам”. Было позна. Пляшка “Зуброўкі” ў кішэні, і жаданьне абмеркаваць супольны творчы праект. Толькі сабраліся адкрыць пляшку, як спыняецца таксоўка. Выходзіць мужык і кажа: *“Братаны, давайце выпьем. Так нужна компания!”* І працягвае пляшку “Абсалюту” 0,7. Сядзім, выпіваем, нармальна размаўляем, ажно пакуль не зайшло пра беларускую мову й ейную будучыню. Скончылася тым, што мужыка паслалі куды далей разам зь ягонай амаль пустой пляшкай: *“Валі ў сваё Іванава, мудака маскальскі”*. Не сьпелі распачаць сваю пляшку, як падыходзіць другі мужык. У руках пяць “Старога Замку”, на твары — прага кумпаніі. Пагаварылі душэўна. *“Вот вы по-белорусски говорите, а я свою дочку забрал из белорусского класса. Ничего пут-*

ного из этого не будет". Ясна, мужыка адправілі гуляць вельмі эмацыйна.

І вось нарэшце адкрытая "Зуброўка". Мы атрымалі магчымасьць спакойна пагаварыць пра супольныя творчыя пляны. І ў той жа момант спынілася міліцэйская патрульная машына. Выйшаў лейтэнант з аўтаматам на плячы: "Мужыкі, ну вы даеце! Я ўжо дзявяты раз міма вас праяжджаю, а вы ўсё п'еце й п'еце!"

Самурай Бабкоў і багатыр Харэўскі

Быў у "Нашай Ніве" працяглы пэрыяд, калі з усімі спрэчнымі візытэрамі мусіў размаўляць мастацкі рэдактар Сяргей Харэўскі: пэўны час ня мог нікуды ўцячы, бо быў зламаўшы нагу.

Для тых, хто ня ведае, патлумачу, што Ігар Бабкоў ня толькі паэт і філёзаф, які захапляецца старажытнымі ўсходнеазіяцкімі культурамі, ён яшчэ ў юнацтве быў баксэрам.

Неяк рэдакцыйны калектыў "НН" падзяліўся на дзьве часткі. Адна ладзіла прэзэнтацыю выданьня ў Гомелі — на радзіме Бабкова. А другая накрыла некалькі (рэдакцыйных) сталоў і сьвяткавала народзіны аўтара "НН" Алега Дашкевіча. Мы чакалі на мікрааўтобус, у якім вярталіся Ігар Бабкоў, мастацкі рэдактар газэты Сяргей Харэўскі і паэт і нарысіст Славамір Адамовіч. Яны ўсё вяртаюцца і вяртаюцца, а мы ўсё адзначаем і адзначаем... Калі нашая імпрэ-

за позынім вечарам набліжалася да піку (альбо лягічнага завяршэння), мікрааўтобус з'явіўся. Харэўскі кульгаў. “Што здарылася, Сярожа?” — “Ударыў нагой у падбародзьдзе Бабкова”. — “Ну, ты багатыр!” — “Не, гэта ён — самурай! Гэта якое ж трэба мець падбародзьдзе, каб аб яго можна было пашкодзіць нагу...” Так вось сьмяяліся, а Бабкоў тлумачыў, што машына зламалася, і што трэба было неяк грэцца. Паколькі гарачыцельны электр быў скончыўся, дык Харэўскі прапанаваў разьмяцца. Ну, маўляў, Харэўскі пасьлізнуўся... “Ладна, ладна, Ігар, не апраўдвайся! Пашкодзіў падбародзьдзем нагу чалавеку!”

Варта адзначыць, што імпрэза плаўна перацякла ў паход на госьці, які скончыўся пад пятую раніцу. І толькі а васьмай Харэўскі выклікаў хуткую. Ён больш як дзесяць гадзінаў баляваў зь пераломам досыць цяжкой ступені. Ну, не багатыр?

Р. С. Гісторыя існуе ў выглядзе анекдоту, народжанага проста на месцы ў рэдакцыі. На самрэч, Харэўскі сапраўды пасьлізнуўся. Усім вядома, што калі б ён паспрабаваў замахнуцца на Бабкова, то застаўся б ня толькі зь пераломам, але зусім без нагі.

Дванаццаць жыцьцяў і гузік

Я кітайскай культурай ня надта захапляўся. Але дзеля прыколу неяк навучыўся ад даты нараджэньня вылічваць, якое з дванаццаці магчымых жыцьцяў (паводле старажытнай будыйскай навукі) жыве чалавек.

Заходжу аднойчы ў рэдакцыю “Нашай Нівы”. За сталом сядзяць тры багатыры: Адам Глёбус, Сяргей Дубавец і паэт Н. П’юць каньяк, размаўляюць. У якасьці жарту я прапанаваў вылічыць, хто зь іх каторае жыцьцё жыве. Узяў асадку і паперу. Высьветлілася, што Глёбус жыве ўжо адзінаццаты раз, Дубавец восьмы, а паэт Н. усяго толькі першы.

“Бальшуну” пасьмяяліся над “малым” дый забыліся на ўсходнія мудрасьці. Мінае месяц ці два, сустракаю паэта на праспэктце. Стаім, размаўляем пра тое-сёе. Заўважаю, што паэт Н. быццам хоча штосьці сказаць, але ня можа наважыцца: нібыта круціць мой гузік. Ажно раптам ці ня выкрыкнуў: “Гэта няпраўда, што я жыву першае жыцьцё!”

Бартосік і недавер

Творчы чалавек і рэчаіснасьць — асобная тонкая тэма. Што такое рэчаіснасьць, і ці сапраўды яна такая, як нам падаецца? Калі паэт Н. не паверыў, што жыве першае жыцьцё,

дык Зьміцер Бартосік ставіўся зь недаверам да кавалку рэчаіснасьці на памежным пераходзе Каменны Лог. Таму, пэўна, запаўняў мытную дэкларацыю па-расейску. “Як вам ня сорамна! Што ж вы, спадар Бартосік, запаўняеце па-расейску? — запытаўся малады мытнік, паглядзеўшы дэкларацыю. — А ці ня знойдзеца ў вас сьвежага нумару “НН”?”

Бартосік і паліцыя

Любіў Зьміцер Бартосік сваю “блакітнакрылую птушку” — лупаты “запарожац” са старымі савецкімі нумарамі чорнага колеру. “Чаго вы сьмяецеся? Я на ім ажно да Ніжняга і назад праехаў!” — абараняў Зьміцер свайго рэтра-сябра. І вось аднойчы прыехаў Бартосік на “зэпары” ў Вільню. Была зіма, было халодна. Зьміцер увечары выпіў, а зранку сядзець за руль было ці то ляніва, ці то няможна. Таму “блакітнакрылую птушку” Зьміцер пакінуў на бясплатнай стаянцы, а да Менску паехаў цягніком... А вярнуўся ў Вільню Бартосік ужо вясной, калі зьявілася першая зеляніна. І знайшоў Бартосік свой “зэпар” на тым жа месцы, а таксама паліцэйскую квітанцыю з папярэджаньнем, што за несанкцыяванае кіданьне жалезнага лому пасярод места Вільні пагражае яму — уладальніку — штраф. Бартосік руку ў кіншэню сунуў, у адну, другую, трэцюю, а ключыкі — у Менску!

Хто б што зрабіў? Перад тым як чытаць далей, пракруціце ў галаве варыянты. Пракруцілі?

Дык вось, Бартосік напісаў на адваротным баку папярэджаньня прыблізна наступны тэкст: “Дзядзенькі паліцыянты, даруйце, калі ласачка, я забыўся на ключы, але ў наступны прыезд абавязкова забяру сваю машыну”. І забраў!

Бартосік і міліцыя

Літоўскія паліцыянты паверылі Бартосіку — не штрафавалі. А на шматпакутнай бацькаўшчыне лёс “запарожца” склаўся так. Адночы вялікая — у палову чалавечага росту — сасулька лягнулася проста на “зэпар”. Зьміцер дагэтуль шкадуе свайго лупатага сябра. Але давялося перасесьці на чырвонага колеру спартовую мадэль “аўдзі” 1981 году выпуску, зарэгістраваную ў Літве. Едзем з Бартосікам зь Вільні. А ўсе 140 км ад мяжы да Менску праз кожныя пяць кілямэтраў стаяць даішнікі. Што такое?! (Пазней даведаліся, што чакаўся праезд САМОГА кудысьці на Гарадзеншчыну.) Колькі дзясяткаў міліцыянтаў мы пабачылі за час дарогі...

Амаль даехалі да рэдакцыі, якая тады была ля Цэнтральнага вакзалу, але нас такі спынілі. Рэч у тым, што гэта я параў Бартосіку ехаць далей, калі даішнік махнуў жазлом: “Гэта пэўна суседу”. Міліцыянты даганялі нас паводле ўсіх правілаў — з сырэннай і віскатам тармазоў.

Колькі тады важыў мільён рублёў, дакладна ня памятаю. Можа, даляраў пяць. А на пяць даляраў тады можна было набыць, як цяпер на пятнаццаць. Міліцыянт глядзеў дакумэнты Бартосіка і ўсё болей моршчыўся: “Што за бардак: правы гомельскія, нумары літоўскія, прапіска менская!.. Плаціце мільён”. “Гэх, так многа!” — “Дзе працуеце?” Бартосік працягвае пасьведчаньне “Нашай Нівы”. “Што за газэта? Апазыцыйная? Лукашэнку ня любіце?” — “Ага”. — “Ну, тады давай пяцьсот тысячаў”.

Бартосік і беларусы

Для барда і пісьменьніка Зьмітра Бартосіка беларушчына, як і для мяне і большасьці нашых сяброў, адкрылася як дзіва. Можа, таму, што Бартосік дакрануўся да дзіва ў сьвядомым узросьце, а можа, дзеля іншых прычынаў, але мне падаецца, што Бартосік ставіцца да праяваў беларушчыны не як да нормы, а менавіта як да цуду. Магчыма, таму аднойчы ён не паверыў сваім вушам.

У сакавіку 1999 году Кася Камоцкая запрасіла Зьмітра Бартосіка выступіць разам зь ёю ў Наваградку. Мяне — проста за кумпанію, а Бартосіка і за кумпанію, і каб ён трохі пасьпяваў. Ідзем па Наваградку, а насустрач мясцовая цётка. Набліжаецца да Бартосіка і пытаецца: “Хлопец, якая цяпер гадзіна?” Бартосік ад нечаканасьці адно выціскае зь сябе: “Што-о?...” Цётка ў роспачы перакладае: “Сколько ўрэмя?!”